

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“แนวทางการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน”

“Policies for birth promotion in Thailand”

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

มีนาคม 2562

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“แนวทางมาตรการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน”

“Policies for birth promotion in Thailand”

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนสิการ กาญจนะจิตรา

นางสาวรีนา ต๊ะดี

นางสาวกาญจนา เทียนลาย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ชุดโครงการ “นโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางประชากรของประเทศไทย”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ปัจจุบันปรากฏการณ์ “เกิดน้อย อายุยืน” เกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุประชากรครั้งสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ การมีแนวทางการที่สามารถส่งเสริมการมีบุตรที่ได้ผล จะสามารถชะลอการลดลงของอัตราการเกิด และลดผลกระทบที่จะเกิดต่อประเทศได้

สถานการณ์การมีบุตรในประเทศไทย พบว่า อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) ลดลงอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ จากมากกว่า 5 คนในปี 2507 มาเป็น 2 คนในปี 2540 จนกระทั่งปัจจุบันเหลือ 1.58 คน ในขณะที่ข้อมูลของปี 2555 พบว่า สตรีในวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้ว (รวมทั้งมีบุตรแล้วและยังไม่มี) มีเพียงร้อยละ 18.83 ที่ต้องการมีบุตรในอนาคต โดยกลุ่มสตรีสมรสที่ยังไม่มีบุตร มีร้อยละ 36.91 ไม่ต้องการบุตรในอนาคตเลย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น ระดับการศึกษาสูงขึ้น และการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานในระบบมากขึ้นของผู้หญิง อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงไทยต้องการมีบุตรในจำนวนที่น้อยลง หรือไม่มีบุตรเลย

การมีบุตร และการวางแผนมีบุตร ในแต่ละกลุ่มประชากรมีความแตกต่างกัน

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา การมีบุตรโดยรวมมีแนวโน้มลดลง แต่การเปลี่ยนแปลงของการมีบุตรและการวางแผนเรื่องการมีบุตรนั้น อาจมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มประชากร โครงการวิจัยฯ นี้ต้องการแสดงให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรของประชากร โดยจำแนกตามอายุ เขตที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา และสถานะทางเศรษฐกิจ เมื่อเห็นภาพความแตกต่างของการมีบุตรในแต่ละกลุ่มประชากร จะนำไปสู่การกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมการมีบุตรที่ได้ผลยิ่งขึ้น

โครงการนี้ใช้การวิจัยแบบผสม โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548-49 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558-59 (MICS 5) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงในวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วทั้งสิ้น 25 คน

ผลการวิจัย

- **คนระดับการศึกษาน้อยอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลคนชั้นกลางและคนร่ำรวย “เริ่มมีลูกน้อยลง”**

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ทุกกลุ่มประชากรมีบุตรลดลง แต่กลุ่มที่ลดลงเร็วกว่ากลุ่มอื่น คือ กลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีแนวโน้มมีจำนวนบุตรลดลงเร็วกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่อาศัยนอกเขตเทศบาล และกลุ่มที่อยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจปานกลาง ร่ำรวย และร่ำรวยมาก มีแนวโน้มลดลงที่รวดเร็วตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา ยกเว้นกลุ่มที่ยากจนที่สุด ที่ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างปีการสำรวจ

- **ผู้หญิงรุ่นใหม่และผู้หญิงในเมือง “มีแนวโน้มไม่ต้องการมีบุตรเลย” ผู้หญิงมีการศึกษาสูง “ทำให้อยากมีลูกมากกว่า”**

สำหรับความต้องการมีบุตรในอนาคต กลุ่มอายุ 15-19 ปี มีแนวโน้มไม่อยากมีลูกเลย (เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุอื่น) และผู้หญิงที่อยู่ในเมืองมีแนวโน้มไม่อยากมีบุตรเลยมากกว่าผู้หญิงที่อยู่นอกเขตเทศบาล ผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตสูงกว่าคนที่การศึกษาน้อยกว่า

- **ความต้องการมีลูกคนที่สองลดลงอย่างมากเมื่ออายุ 35 ปีขึ้นไป ในขณะที่ผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูงต้องการมีบุตรคนที่ 2 มากกว่าผู้หญิงระดับการศึกษาน้อย**

หากมีลูกแล้ว 1 คน โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุ 15-19 ปี พบว่า อายุ 20-29 ปี เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มอยากมีคนที่ 2 มากที่สุด ในขณะที่กลุ่มผู้หญิงที่อายุมากกว่า 35 ปี มีแนวโน้มต้องการมีบุตรคนที่ 2 น้อยที่สุด

สำหรับกลุ่มผู้หญิงตามสถานะทางเศรษฐกิจ ไม่พบความแตกต่างในเรื่องความต้องการมีบุตรในอนาคตมากนัก โดยเฉพาะหากผู้หญิงยังไม่มีบุตรหรือมีบุตรเพียงคนเดียว แต่หากมีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป กลุ่มที่ฐานะร่ำรวยที่สุดมีแนวโน้มต้องการมีบุตรอีกมากกว่ากลุ่มที่ฐานะยากจนสุด ทั้งนี้ยังพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีแนวโน้มต้องการบุตรคนที่สองต่ำที่สุดในระดับการศึกษาทั้งหมด

- **สำหรับคนที่ต้องการมีบุตรคนที่สอง ยิ่งอายุมากยิ่งอยากรีบมี**

สำหรับระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ผู้หญิงวัย 25-29 ปีที่ยังไม่มีบุตร มีระยะเวลาที่ต้องการรอคอยน้อยที่สุด (เมื่อเทียบกับกลุ่ม 15-19 ปี) ส่วนกลุ่มที่มีบุตรแล้ว 1 คน และต้องการมีอีกในอนาคต กลุ่มที่ต้องการรอคอยนานสุดคืออายุ 15-19 ปี ซึ่งหมายถึงหากต้องการมีบุตร ก็ยังใช้เวลาอีกหลายปีกว่าจะมีบุตร ถ้าต้องการมีบุตรคนที่ 2 ผู้หญิงในเขตเทศบาลต้องการรอคอยนานกว่าคนอยู่นอกเขตเทศบาล ผู้หญิงที่ระดับการศึกษาสูงต้องการรอคอยในการมีบุตรคนถัดไปนานกว่าผู้หญิงที่การศึกษาต่ำ แต่ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ

บทสรุป

- ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะมีลูกน้อยลงในทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ และกลุ่มอายุ ซึ่งแนวโน้มนี้รวมถึงความต้องการมีบุตรในอนาคต หรือหากต้องการมีบุตร ก็ต้องการรอเวลานานขึ้น
- การตัดสินใจมีบุตรมีความสลับซับซ้อน แต่เหตุผลสำคัญในการตัดสินใจมีลูก/การรอคอย คือด้านเศรษฐกิจและการมีเวลาในการเลี้ยงดู โดยเฉพาะในปัจจุบันการเลี้ยงบุตรเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ การสร้างอนาคตที่ดีให้กับบุตรจำเป็นต้องใช้เงินมาก โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาและการรักษาพยาบาล
- สำหรับคนที่อยากมีลูกหรือมีลูกแล้ว เหตุผลเป็นเรื่องการเติมเต็มชีวิตครอบครัวให้กับตนเอง คู่สมรส และพ่อแม่ การมีเพียงคนเดียวสามารถเติมเต็มความต้องการนี้ได้ จึงไม่จำเป็นต้องมีหลายคน
- นโยบายในปัจจุบันที่ส่งเสริมครอบครัวที่มีบุตร ไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตรหรือคุณภาพการเลี้ยงดูบุตรมากนัก

แนวทางนโยบาย

1. นโยบายควรมีความหลากหลายและครอบคลุมทุกด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มคนทำงาน และคนเมือง การมีวันลาที่เพียงพอสำหรับทั้งพ่อและแม่ การมีเวลาทำงานที่ยืดหยุ่น การจัดสภาพแวดล้อมที่ทำงานให้เหมาะสมกับแม่ลูกอ่อน และการมีศูนย์ดูแลเด็กเล็กที่สะดวก ปลอดภัย ราคาเหมาะสม เป็นสิ่งสำคัญ สำหรับกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของลูก อาจต้องการการลดหย่อนภาษีให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เพราะการลงทุนกับลูกมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น เป็นต้น
2. สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลมีความสำคัญอย่างมาก โดยจำเป็นต้องครอบคลุมมารดาตั้งแต่วางตัวครรภ์ ระหว่างคลอด หลังคลอด และควรมีสวัสดิการที่ครอบคลุมเด็ก โดยเฉพาะในช่วง 0-3 ปีแรก การให้บริการของรัฐต้องปรับปรุงเรื่องคุณภาพการให้บริการ เช่น ความสะดวกสบายในการเข้าถึงบริการ สำหรับคุณแม่ตั้งครรภ์และครอบครัวที่มีลูกเล็ก

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG6110016
ชื่อโครงการ: แนวทางการมาตรการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน
ชื่อนักวิจัย: ผศ.ดร.มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
E-mail Address: manasigan.kan@mahidol.edu
ระยะเวลาโครงการ: วันที่ 29 ธันวาคม 2560 – 28 ธันวาคม 2561 (12 เดือน)

การศึกษาโครงการ “แนวทางการมาตรการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างความเข้าใจถึงปัจจัยกำหนดที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตร และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรของสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ถึง 2559 การศึกษาในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม กล่าวคือ งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นตัวตั้ง แล้วเสริมด้วยงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548-49 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558-59 (MICS 5) เมื่อได้ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นจึงเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 25 คน

ผลการศึกษา พบว่า ประชากรมีแนวโน้มที่จะมีลูกน้อยลงในทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ และกลุ่มอายุ ซึ่งแนวโน้มนี้รวมถึงความต้องการมีบุตรในอนาคต หรือหากต้องการมีบุตร ก็ต้องการรอเวลานานขึ้น ในขณะที่การตัดสินใจมีบุตรมีความสลับซับซ้อน แต่เหตุผลสำคัญในการตัดสินใจมีลูก/การรอคอย คือ ด้านเศรษฐกิจและการมีเวลาในการเลี้ยงดู โดยเฉพาะในปัจจุบันการเลี้ยงบุตรเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ การสร้างอนาคตที่ดีให้กับบุตรจำเป็นต้องใช้เงินมาก โดยเฉพาะ ในเรื่องการศึกษาและการรักษาพยาบาล สำหรับคนที่อยากมีลูกหรือมีลูกแล้ว เหตุผลเป็นเรื่องการเติมเต็มชีวิตครอบครัวให้กับตนเอง คู่สมรส และพ่อแม่ การมีบุตรเพียงคนเดียวสามารถเติมเต็มความต้องการนี้ได้ จึงไม่จำเป็นต้องมีบุตรหลายคน นอกจากนี้ยังพบว่า นโยบายในปัจจุบันที่ส่งเสริมครอบครัวที่มีบุตร ไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตรหรือคุณภาพการเลี้ยงดูบุตรมากนัก

แนวทางนโยบายในการส่งเสริมการเกิด ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. การส่งเสริมสวัสดิการสำหรับครอบครัวใหม่ เช่น การมีระยะเวลาในการลาเพื่อดูแลบุตร การมีเวลาทำงานที่ยืดหยุ่น และการมีสถานเลี้ยงเด็ก
2. การแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการมีบุตร โดยเฉพาะในด้านการศึกษา และค่ารักษาพยาบาล

3. การให้บริการปรึกษาการวางแผนครอบครัวและอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับผู้ที่มีบุตรยากและการดูแลแม่ก่อนคลอดที่มีมาตรฐาน

การส่งเสริมการเกิดเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังนั้นนโยบายใดเพียงนโยบายหนึ่งอาจไม่ช่วยกระตุ้นให้เพิ่มการเกิดได้ แต่จำเป็นต้องมีนโยบายที่ครอบคลุมในทุกมิติให้มากที่สุด สำหรับรายละเอียดของแนวทางนโยบายที่ได้นำเสนอมานั้น จำเป็นต้องได้รับการศึกษาเพิ่มเติม ในเรื่องประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และต้นทุนที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศจากนโยบายเหล่านี้

Abstract

Project Code: RDG6110016
Project Title: Policies for birth promotion in Thailand
Investigator: Assistant Professor Manasigan Kanchanachitra (Ph.D.), et al.,
Institute for Population and Social Research, Mahidol University
E-mail Address: manasigan.kan@mahidol.edu
Project Period: 29 December 2017 – 28 December 2018 (12 months)

The research project “Policies for Birth Promotion in Thailand” aims to study factors which determine and affect decision in childbearing and the waiting period for childbearing among married women in reproductive age in Thailand during 2548 – 2559 B.E. The study employs mixed method where quantitative approach is acquired as the main tool and qualitative as the complement for the analysis. Secondary data from Multiple Indicator Cluster Survey in 2548-49 B.E. (MICS 3), 2555 B.E. (MICS 4), and 2558-59 B.E. (MICS 5) was analyzed for preliminary results before in-depth interviews with 25 married women were conducted for further analysis.

The results show that there is a decreasing trend in childbearing among all population groups regarding educational background, socio-economic status, and age. Such trend is reflected in declined decision in childbearing and longer waiting period for childbearing. While decisions in childbearing is complex, the main factor that affect such decision and the waiting period are economic factors as well as availability of time to care for children, especially in the present where quality is deemed more important than quantity of children and monetary resources is required in child caring, particular for education and health care. We also found that those who decide to have children or already have children base their decision on the ideas that having a child fulfills their life purpose and that a child helps complete the family and brings joy to their spouse and parents. Hence having just one child is already enough and there is no need to have more children. In addition, the results show that current birth promotion policies do not have much impact on parents’ decision for childbearing nor support quality of child care.

Policy guideline for birth promotion proposed by this study is as followed.

1. Welfare support for new families such as parental leaves, flexible work hours, and availability of child care centers.
2. Subsidies on child care expenses especially on education and health care.
3. Provision of family planning and reproductive health services for infertile and standardized prenatal care

Birth promotion is a sensitive matter that involves various relevant issues. Therefore, there may not be one particular policy alone that would promote birth rate but various policy that address all issues in as many aspects as possible. There is a need to further study the feasibility of the policy guideline proposed in this study including the expected benefit and possible cost of implementation etc.

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ง
Abstract	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
บทที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษา	3
บทที่ 3 ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
3.1 ทฤษฎีด้านภาวะเจริญพันธุ์	6
3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีบุตรและระยะเวลาในการรอคอยการมีบุตร	8
3.3 สถานการณ์ภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย	10
3.4 วิวัฒนาการนโยบายประชากรของไทย	14
3.5 งานศึกษานโยบายส่งเสริมการเกิด	19
บทที่ 4 ผลการวิจัย	21
4.1 ลักษณะทางประชากรของกลุ่มที่ศึกษา	22
4.2 สถานการณ์การมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรของผู้หญิงโดยรวมในประเทศไทย	26
4.3 การมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรในแต่ละกลุ่มประชากร	31
บทที่ 5 สรุปและแนวทางนโยบายเพื่อส่งเสริมการเกิดในประเทศไทย	56
5.1 ประเทศไทยควรส่งเสริมการเกิดมากน้อยเท่าไร?	57
5.2 ความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในแต่ละกลุ่มประชากร	58
5.3 แนวทางนโยบายในการส่งเสริมการเกิด	59
บรรณานุกรม	61
ภาคผนวก	65

สารบัญตาราง

ตาราง 3.1	แสดงจำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ยของสตรีเคยสมรส อายุ 15-49 ปี จำแนกตามเขตการปกครอง พ.ศ. 2543, 2548, 2553 และ 2558	12
ตาราง 3.2	วิวัฒนาการนโยบายทางประชากรของประเทศไทย	15
ตาราง 4.1	สถิติเชิงพรรณนาตัวแปรตาม	22
ตาราง 4.2	สถิติเชิงพรรณนาตัวแปรอิสระ	23
ตาราง 4.3	ลักษณะของผู้ให้สัมภาษณ์	25
ตาราง 4.4	ผลการวิเคราะห์จากสมการถดถอยเชิงเส้น : จำนวนบุตรที่มี	26
ตาราง 4.5	ผลการวิเคราะห์จากสมการถดถอย : การวางแผนมีบุตร	28
ตาราง 4.6	ผลการวิเคราะห์ความต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามปัจจัยต่างๆ	54
ตาราง 4.7	ผลการวิเคราะห์ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย จำแนกตามปัจจัยต่างๆ	55

สารบัญญรูป

รูป 4.1	ความต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามจำนวนบุตรที่มีแล้ว	31
รูป 4.2	ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรของผู้ที่ต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามจำนวนบุตรที่มี	32
รูป 4.3	ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตาม อายุ ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5	39
รูป 4.4	ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ระหว่างประชากรต่างกลุ่มอายุ	40
รูป 4.5	ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตาม เขตที่อยู่อาศัย ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5	42
รูป 4.6	ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ระหว่างประชากรตามเขตที่อยู่อาศัย	43
รูป 4.7	ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตาม ระดับสถานะทางเศรษฐกิจ ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5	45
รูป 4.8	ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ระหว่างประชากรแต่ละสถานะทางเศรษฐกิจ	46
รูป 4.9	ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ระหว่างประชากรแต่ละสถานะทางเศรษฐกิจ	50
รูป 4.10	ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ระหว่างประชากรในแต่ละระดับการศึกษา	51
ตาราง 4.11	ผลการวิเคราะห์ความต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามปัจจัยต่างๆ	54
ตาราง 4.12	ผลการวิเคราะห์ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย จำแนกตามปัจจัยต่างๆ	55

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันปรากฏการณ์ “เกิดน้อย อายุยืน” เกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก การที่ประชากรมีบุตรน้อยลง ประกอบกับอายุคาดเฉลี่ยที่ยืนยาวขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุประชากรครั้งสำคัญ นั่นคือ สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานจะลดลงอย่างต่อเนื่อง และสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น เนื่องจากประชากรในแต่ละกลุ่มวัยมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ทั้งในการบริโภคและการผลิต การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรนี้จึงอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

ประเทศไทยมีแนวโน้มการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์รวม (Total fertility rate: TFR) มาเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ นับแต่ปี 2513 ที่ประเทศไทยประกาศนโยบายสนับสนุนการวางแผนครอบครัวเพื่อชะลออัตราการเพิ่มประชากร ด้วยฐานความคิดว่าขนาดประชากรที่เติบโตเร็วเกินไปจะส่งผลเสียต่อการพัฒนาประเทศ จากปีนั้นเป็นต้นมา ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากอัตราเจริญพันธุ์รวมที่มากกว่า 5 คนในช่วงปี 2507 มาจนกระทั่งเหลือ 2 คนในช่วงปี 2540 (รายงานการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศไทย และโครงการสำรวจภาวะคุมกำเนิดในประเทศไทย อ่างในปริมาตร ประสาทกุล, 2557) และในปัจจุบันอัตราเจริญพันธุ์รวมของสตรีไทยลดลงอยู่ที่เพียง 1.58 คน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2561)

การศึกษาในประเทศไทย พบว่าในปี 2555 สตรีที่สมรสแล้วในวัยเจริญพันธุ์ (รวมผู้ที่มีบุตรแล้ว และยังไม่มียุตร) มีเพียงร้อยละ 18.83 ที่ต้องการมีบุตรในอนาคต โดยหากพิจารณาในกลุ่มสตรีสมรสที่ยังไม่มีบุตร พบว่าร้อยละ 36.91 ไม่ต้องการบุตรในอนาคตเลย (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2559) เป็นการสะท้อนถึงทัศนคติของผู้หญิงในปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทยที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานในระบบมากขึ้น ที่ทำให้ผู้หญิงไทยต้องการมีบุตรในจำนวนที่น้อยลง หรือไม่มีบุตรเลย (วาสนา อิมเอม, 2557)

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแบ่งสรรเวลาระหว่างการทำงานและการดูแลครอบครัว งานศึกษาเกี่ยวกับสมดุลชีวิตและงานของคนรุ่นใหม่พบว่าการมีงานที่ยืดหยุ่น การมีส่วนร่วมของผู้ชายในการแบ่งเบาภาระในการดูแลบ้าน และการมีปู่ย่าตายายช่วยดูแล

บุตร เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจมีบุตร ในขณะที่ศูนย์เด็กเล็กยังไม่ใช้ทางเลือกหลักของพ่อแม่ที่ทำงาน เนื่องจากยังไม่ไว้วางใจในคุณภาพ (มนสิการ กายจนะจิตรา และคณะ, 2559)

ด้วยความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุประชากรนี้ ประเทศไทยจึงเร่งหาแนวทางในการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากร คือการขาดแคลนกำลังแรงงานในอนาคต มาตรการที่ได้รับการกล่าวถึงในสังคมเพื่อลดทอนผลกระทบมีหลากหลาย เช่น การขยายอายุเกษียณ การนำเข้าแรงงาน และการส่งเสริมการเกิด เป็นต้น มาตรการเหล่านี้ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มกำลังแรงงานในประเทศ และควรดำเนินการคู่ขนานกันไป เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด อย่างไรก็ตามการส่งเสริมการเกิดเป็นมาตรการที่มีความซับซ้อนและท้าทายเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบาย โดยที่การกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการเกิดให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องการมีบุตรและการวางแผนมีบุตรในบริบทของประเทศไทย เพื่อนโยบายที่ตรงกับสภาพปัญหา และตรงกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างความเข้าใจถึงปัจจัยกำหนดที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตร และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรของสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย และการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยกำหนดเหล่านี้ในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ปี 2548 ถึง 2559
2. เพื่อทบทวนมาตรการและนโยบายในการส่งเสริมการมีบุตรในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ
3. เพื่อเสนอแนวทางมาตรการและนโยบายส่งเสริมการมีบุตรที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยในปัจจุบัน

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษา

การวิจัยเรื่องแนวทางมาตรการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิจัยเอกสารและสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับการตัดสินใจมีบุตรและประสิทธิผลของนโยบายในการส่งเสริมการมีบุตรจากวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ การทบทวนวรรณกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับการตัดสินใจมีบุตรจากงานศึกษาในประเทศต่าง ๆ และเป็นการทบทวนความรู้ที่มีอยู่แล้ว เพื่อหาช่องว่างทางความรู้ที่การศึกษานี้จะช่วยเติมเต็มได้

ส่วนที่ 2 การวิจัยโดยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method) เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความครบถ้วนและน่าเชื่อถือ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นตัวตั้ง แล้วเสริมด้วยงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ในส่วนของ**การวิจัยเชิงปริมาณ** คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548 - 2549 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558 - 2559 (MICS 5) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของบริบทประเทศไทยในด้านการมีบุตร ทั้งในจำนวนบุตรที่มี และการวางแผนเรื่องการมีบุตรในอนาคต ได้แก่ ความต้องการมีบุตร และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการจะมีบุตร โดยศึกษาในกลุ่มสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย ชุดข้อมูลดังกล่าวได้เก็บรวบรวมข้อมูลของประชากรทุกครัวเรือนเป้าหมายที่อยู่ในเขตแ่งนบ การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

- ก. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) เพื่อดูลักษณะทางประชากรในการศึกษา เช่น ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ รูปแบบการอยู่อาศัย จำนวนบุตรที่มีแล้ว เป็นต้น
- ข. การวิเคราะห์พหุตัวแปร (Multivariate analysis) เพื่อสร้างความเข้าใจในด้านปัจจัยกำหนดที่ส่งผลต่อการมีบุตรของสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย การวิเคราะห์พหุตัวแปรนี้ ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนบุตรที่มี โดยตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษาคือจำนวนบุตรที่เคยให้กำเนิด แบบจำลองสำหรับตัวแปรนี้เป็นสมการถดถอยเชิงเส้น
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรในอนาคต ในส่วนนี้ ตัวแปรตามที่ต้องการศึกษาคือความต้องการมีบุตรในอนาคต คือ ต้องการมี และไม่ต้องการมี เนื่องจากตัวแปรตามเป็นตัวแปรแบบจัดกลุ่ม จึงเสนอการใช้แบบจำลองโลจิสติกในการวิเคราะห์สมการถดถอย
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อระยะเวลาที่วางแผนมีบุตรในอนาคต หมายถึงระยะเวลาที่สตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วต้องการคอยในการจะมีบุตรคนถัดไป ในส่วนนี้จึงจะวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วที่มีความต้องการมีบุตรในอนาคต ในแบบสอบถามมีคำถามเกี่ยวกับระยะเวลาที่ต้องการคอยในการมีบุตรคนถัดไป โดยระบุระยะเวลาเป็นเดือน/ปี การวิเคราะห์ในส่วนนี้ จะใช้แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นโดยตัวแปรตามเป็นจำนวนปีที่ต้องการคอย

จำนวนบุตรที่มี ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ เขตที่อยู่อาศัย การมีปู่ย่าตายายในครัวเรือน การใช้บริการศูนย์เด็กเล็ก รูปแบบการอยู่อาศัย (สามีและบุตรอาศัยอยู่ด้วยกันหรือไม่) เป็นต้น

ข้อจำกัด : เนื่องจากคำถามเกี่ยวกับความต้องการมีบุตรในอนาคต และระยะเวลาที่ต้องการรอคอย มีถามในเฉพาะ MICS 4 และ MICS 5 การวิเคราะห์แบบจำลองที่ 2 และ 3 จึงใช้ข้อมูลจากสองรอบการสำรวจนี้เท่านั้น

เมื่อได้ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณแล้ว คณะผู้วิจัยจะใช้วิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาครั้งนี้ด้วย ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อเสริมความเข้าใจในสาเหตุของความหลากหลายในด้านการวางแผนการมีบุตรของประชากรกลุ่มต่าง ๆ โดยได้พัฒนาแนวคำถามเมื่อได้ผลเบื้องต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) 25 คน ตามเกณฑ์คัดเลือกต่อไปนี้

- ✓ เพศหญิง
- ✓ สมรสแล้ว
- ✓ อายุไม่เกิน 45 ปี
- ✓ ยังไม่มีบุตร หรือมีบุตรแล้ว

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนในด้านการวางแผนมีบุตร ระหว่างกลุ่มที่ยังไม่มีบุตร มีบุตรแล้ว 1 คน และมีบุตรแล้วมากกว่า 1 คน ดังนั้นจึงได้แบ่งประเภทของผู้ให้สัมภาษณ์ตามจำนวนบุตรที่มีแล้วดังนี้

กลุ่มที่ 1 ไม่มีบุตร

กลุ่มที่ 2 มีบุตรแล้ว 1 คน

กลุ่มที่ 3 มีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป

การเก็บข้อมูลในแต่ละกลุ่ม ได้มีการกระจายลักษณะทางประชากร เพื่อให้ครอบคลุมประชากรในกลุ่มต่าง ๆ มากที่สุด โดยได้คำนึงถึงความหลากหลายในด้านอายุ สถานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา และถิ่นที่อยู่อาศัย

การสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ ต้องการเจาะลึกถึงทัศนคติต่อการมีบุตร แรงจูงใจสำหรับผู้ที่ยังไม่มีบุตร เหตุผลของผู้ที่ไม่ต้องการมีบุตร ประสบการณ์ของผู้ที่มีบุตรแล้ว ระยะเวลาที่ต้องการรอในการมีบุตรคนถัดไป เหตุผลของระยะเวลาที่ต้องการรอ อุปสรรคในการตัดสินใจมีบุตร บทบาทของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตร ความพอใจในรูปแบบการดูแลบุตรในปัจจุบัน ความคิดเห็นต่อแนวทางนโยบายในการส่งเสริมการมีบุตร เป็นต้น

บทที่ 3

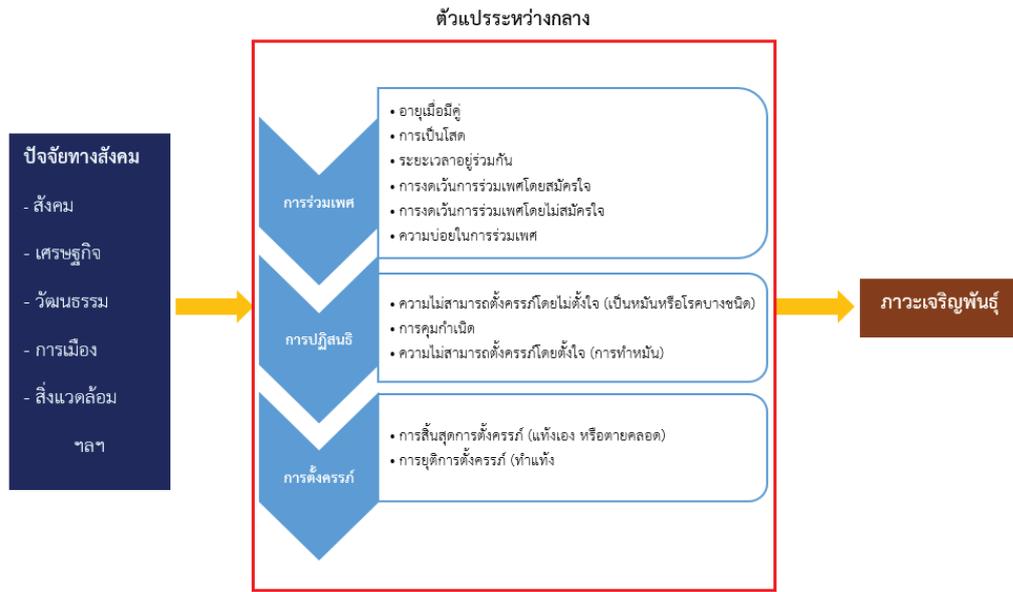
ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 ทฤษฎีด้านภาวะเจริญพันธุ์

ความต้องการมีบุตร

การตัดสินใจมีบุตร เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ที่ในหลายประเทศประสบกับการลดลงอย่างรวดเร็วของอัตราเจริญพันธุ์ การตัดสินใจมีบุตรเป็นการตัดสินใจที่ซับซ้อน มีปัจจัยเกี่ยวข้องมากมาย ภาวะเจริญพันธุ์มีปัจจัยหลักที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านชีวภาพ (เช่น อายุ ความสามารถในการตั้งครรภ์ เป็นต้น) 2) ความสามารถในการคุมกำเนิด (เช่น ราคา การเข้าถึงบริการ ปัจจัยทางสังคม เป็นต้น) 3) การตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ และ 4) ความต้องการมีบุตรของคู่สามีภรรยา (Friedman, Hechter และ Kanazawa; 1994) การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ในช่วงแรก สันนิษฐานว่ามีสาเหตุจากความสามารถในการเข้าถึงบริการด้านการวางแผนครอบครัวที่ดีขึ้น จึงมีการคุมกำเนิดมากขึ้น อย่างไรก็ตามความสามารถในการคุมกำเนิดไม่สามารถอธิบายการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ในปัจจุบันได้ โดยปัจจุบันคาดว่าความต้องการมีบุตรของคู่สามีภรรยา เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการลดลงอย่างต่อเนื่องของอัตราการเกิด

แนวคิดด้านอุปทานของบุตร หมายถึง ความต้องการที่จะมีบุตร เป็นแนวคิดเกี่ยวกับตัวแปรแทรกกลาง หรือปัจจัยกำหนดใกล้ชิดภาวะเจริญพันธุ์ โดยใน ค.ศ. 1955 Kingsley Davis และ Judith Blake ได้เสนอกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวแปรแทรกกลางหรือปัจจัยกำหนดภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยได้นำหลักการของการมีบุตรที่เป็นไปตามกระบวนการสืบทอดพันธุ์ของมนุษย์มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ และพิจารณาจากหลักการที่ว่า สตรีจะมีบุตรได้ต้องเริ่มจากการมีเพศสัมพันธ์ และต้องมีการปฏิสนธิเกิดขึ้นสตรีจึงสามารถตั้งครรภ์ได้ หลังจากนั้นทารกจะต้องเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาจนครบกำหนดและมีการคลอดหรือมีการนำทารกที่มีชีวิตออกจากครรภ์มารดา จึงจะถือว่าสตรีผู้นั้นมีการเจริญพันธุ์ที่สมบูรณ์ ฉะนั้นเงื่อนไขสำคัญที่ประกอบให้เกิดภาวะเจริญพันธุ์ ตามแนวคิดของ Kingsley Davis และ Judith Blake คือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีบุตรอย่างเป็นขั้นตอน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) การมีเพศสัมพันธ์ (Intercourse) 2) การปฏิสนธิ (Conception) และ 3) การตั้งครรภ์และการคลอด (Completion of Gestation) (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543; รัทชนก คชานุกูล, 2556)

รูป 3.1 กรอบการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ของ Kingsley Davis และ Judith Blake

ที่มา : ใน ปราโมทย์ ประสาทกุล (2543)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีบุตรที่ถือว่ามียุทธศาสตร์มากที่สุดในการสร้างความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจมีบุตร คือทฤษฎีของ Gary S. Becker (1960) ที่มองว่าการมีบุตรเปรียบเสมือนการเลือกซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค กล่าวคือ การมีบุตรเป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่าในตัวเอง ที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์แก่คู่สามีภรรยา แต่ในขณะเดียวกัน การมีบุตรก่อให้เกิดต้นทุน ดังนั้นการตัดสินใจมีบุตรจึงขึ้นอยู่กับข้อจำกัดด้านงบประมาณ

ตามทฤษฎีของ Becker การที่คู่สามีภรรยา มีระดับรายได้ที่สูง หมายถึงการเลือกที่จะมีจำนวนบุตรมากขึ้น ซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้น คนที่มีรายได้สูงกว่ามักไม่ได้มีบุตรมากกว่า แต่ในทางกลับกัน มีแนวโน้มที่จะมีบุตรจำนวนน้อยกว่า ในเบื้องต้น Becker คาดว่าอาจเป็นเพราะคนที่มีรายได้สูงกว่าเข้าถึงบริการการคุมกำเนิดได้ดีกว่า แต่ก็พบว่าปัจจัยด้านการคุมกำเนิดไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การมีลูกน้อยของครอบครัวรายได้สูงได้

ต่อมา Becker จึงได้ปรับปรุงทฤษฎี โดยเพิ่มปัจจัยด้านเวลาเข้าไปด้วย พบว่า การมีบุตรจำเป็นต้องลงทุนด้านเวลา ดังนั้นค่าเสียโอกาสในการมีบุตรสำหรับผู้ที่มีรายได้สูงจึงสูงไปด้วย ทำให้ต้นทุนการมีบุตรสูงขึ้น เป็นสาเหตุสำคัญที่คู่สามีภรรยาที่มีรายได้สูง โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิงที่มีรายได้สูง เลือกที่จะมีบุตรน้อยลง

ความต้องการด้านคุณภาพของบุตร

ในสภาวะปัจจุบันของสังคมที่มีการแข่งขันสูง และมีการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมที่การมีบุตรว่าไม่ใช่เพียง “หน้าที่” ของผู้หญิง แต่เป็นความต้องการส่วนตัวมากขึ้น ทำให้คู่สามีภรรยาที่มีแรงกดดันมากขึ้นในการสร้างบุตรให้เป็นคนที่มีคุณภาพ (Preston, 1987) เมื่อคู่สามีภรรยาที่มีความคาดหวังในคุณภาพของบุตรสูงขึ้น ต้นทุนของการมีบุตรต่อคนจึงสูงขึ้นด้วย ดังนั้น เมื่อต้นทุนต่อบุตรสูงขึ้น การมีบุตรจำนวนมากจะทำให้ต้นทุนรวมของการมีบุตรสูงขึ้นมาก เนื่องจากการเพิ่มคุณภาพของบุตรจำเป็นต้องเพิ่มเท่ากันในทุกคนด้วยเหตุนี้หากคู่สามีภรรยาต้องการบุตรคุณภาพสูง จะทำให้ไม่สามารถมีบุตรจำนวนมากได้ เป็นการ trade-off กันระหว่างคุณภาพและปริมาณของการมีบุตร (Becker และ Lewis, 1973) การศึกษาของ Angrist, Lavy และ Schlosser (2006) ยืนยันแนวคิดนี้ โดยพบว่ายิ่งคู่สมรสมีระดับรายได้สูง ความต้องการมีบุตรที่มีคุณภาพสูงจะยิ่งสูงตามด้วย โดยไม่ได้มีความต้องการด้านจำนวนมาก ซึ่งเป็นการอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า เพราะเหตุใดผู้ที่มียาได้สูงจึงเลือกที่จะมีบุตรจำนวนน้อยคน

3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีบุตรและระยะเวลาในการรอคอยการมีบุตร

การศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่า การมีบุตรล่าช้าและการไม่มีบุตรถาวร เป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ในสหรัฐอเมริกาในช่วง ค.ศ. 1970 (Bloom และ Trussell; 1984) ดังนั้นการรอคอยการมีบุตรจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่ออัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศได้ โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีบุตรและการมีบุตรล่าช้ามีดังนี้

ปัจจัยระดับมหภาค

1. สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดที่สำคัญทั้งในเรื่องการแต่งงานและการมีบุตร โดยพบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจนี้ส่งผลกระทบต่อชายและหญิงแตกต่างกัน เป็นที่น่าสนใจว่าการที่ผู้หญิงได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานสูงจะมีแนวโน้มที่จะแต่งงานและมีบุตรน้อยลง เป็นผลมาจากการมีต้นทุนค่าเสียโอกาสที่สูงนั่นเอง การศึกษาในกลุ่มคนผิวสี พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อการมีบุตร ต่างจากคนผิวขาวที่ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อการมีบุตรในทางอ้อมผ่านการแต่งงาน (Teachman และ Schollaert; 1989) นอกจากนี้สภาพเศรษฐกิจในระดับมหภาคยังส่งผลกระทบต่อระยะเวลาในการรอคอยบุตรด้วยคือ ระดับผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อหัวส่งผลในเชิงลบต่อความต้องการมีบุตรคนต่อไปและส่งผลในเชิงบวกต่อระยะเวลาในการรอคอยบุตรคนที่สอง (Testa; 2012)

2. ลักษณะทางสังคม

การศึกษาของ Ahbab Mohammad Fazle Rabbi (2014) เรื่องความต้องการมีบุตรและระยะเวลาในการมีบุตรคนต่อไปในประเทศบังกลาเทศ กลับพบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรอย่างมีนัยสำคัญเท่าใดเมื่อเทียบกับปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางด้านอายุของแม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาในการมีบุตรคนต่อไป นอกจากนี้งานวิจัยของ Janet Naisoi Mashara ที่ทำการศึกษายายที่สมรสแล้วในประเทศเคนย่า ยังพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ Socio-economic เช่น การศึกษาหรือเขตที่อยู่อาศัย (Region) ยังมีผลต่อความต้องการมีบุตรเพิ่มขึ้นอีกด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ Arieke J. Rijken and Aart C. Liefbroer (2009) ที่ศึกษาว่าพื้นฐานของครอบครัวมีผลต่อการตัดสินใจมีบุตรคนแรกและจำนวนบุตรของรุ่นลูกหรือไม่ โดยพบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic) ของรุ่นพ่อแม่มีผลต่อการตัดสินใจมีบุตรของรุ่นลูก

ปัจจัยระดับบุคคล

1. อายุ

เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาในการรอคอยบุตรคนต่อไป โดยมีข้อค้นพบสนับสนุนทั้งในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้หญิง (Ahabab Mohammad Fazle Rabbi, 2014) ที่พบว่าปัจจัยด้านอายุของฝ่ายหญิงมีผลอย่างมากต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่รอคอยบุตร และในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ชาย (Janet Naisoi Mashara, 2016 และ Nourossadat Kariman et al, 2016) โดยมีข้อค้นพบว่า อายุเมื่อตอนสมรสของฝ่ายชายมีผลกระทบโดยตรงมากที่สุดในการตัดสินใจมีบุตร

2. ระดับการศึกษา

เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีบุตรล่าช้า ในสหรัฐอเมริกา อายุในการตั้งครรภ์บุตรคนแรกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วสำหรับผู้หญิงที่มีระดับการศึกษา 12 ปี หรือมากกว่า โดยใน ค.ศ. 1994 พบว่า ราวครึ่งหนึ่งของผู้หญิงที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีบุตรคนแรกเมื่ออายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป ในขณะที่เดียวกัน ผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า 12 ปี ไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงในอายุการตั้งครรภ์บุตรคนแรกมากนัก (Heck, Schoendorf, Ventura และ Kiely; 1997)

3. จำนวนบุตรที่มีอยู่แล้ว

ความต้องการมีบุตรมีแนวโน้มจะลดลงตามจำนวนบุตรที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงที่แต่งงานและมีบุตร 2 คนหรือมากกว่า ผู้หญิงช่วงอายุ 20-24 ปี, 25-29 ปี และ 30-34 ปี ที่แต่งงานแล้ว

โดยแต่งงานตั้งแต่วัยอายุ 20 ปีขึ้นไป และมีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา ทั้งกลุ่มที่ยังไม่มีบุตร และมีบุตรคนแรกแล้ว มีแนวโน้มที่จะต้องการมีบุตรคนแรกและคนที่สอง และควรได้รับการส่งเสริมให้มีบุตรอย่างมีคุณภาพผ่านนโยบายรัฐต่าง ๆ (Kanokwara Phuangprayong, 2018)

4. ปัจจัยอื่นๆ

นอกจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจมีบุตร เช่น เรื่องการศึกษาของคู่สามีภรรยา และการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานของฝ่ายหญิง เป็นต้น (Ahabab Mohammad Fazle Rabbi, 2014)

สำหรับผู้ชาย ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาในการรอคอยของฝ่ายชายนั้นพบว่ามีหลากหลายปัจจัย เช่น อายุ จำนวนบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ ระดับการศึกษา อาชีพ ประเภทของการสมรส รวมถึงจำนวนบุตรชายที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อความต้องการมีบุตรคนต่อไป (Janet Naisoi Mashara, 2016) สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างผู้ชายของ Nourossadat Kariman และคณะ (2016) ที่ระบุว่าอายุเมื่อตอนสมรสของฝ่ายชายมีผลกระทบโดยตรงมากที่สุดในการตัดสินใจมีบุตร นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรของฝ่ายชาย ได้แก่ ความพอใจในชีวิตคู่ สมรส การสนับสนุนทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต (Nourossadat Kariman et al, 2016)

3.3 สถานการณ์ภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยเมื่อร้อยกว่าปีก่อนประชากรไทยมีอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ (Natural growth rate) ต่ำ (ไม่รวมการย้ายถิ่น) ซึ่งมาจากทั้งอัตราเกิด (Crude birth rate) และอัตราตาย (Crude death rate) อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน ประชากรเพิ่มขึ้นด้วยการย้ายถิ่นเข้าประเทศเป็นสำคัญ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา ได้มีการพัฒนาทางการสาธารณสุขและสุขภาพ อัตราตายได้ลดต่ำลงอย่างมาก ส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรสูงขึ้น ประชากรของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 26 ล้านคนในปี 2503 เป็น 34 ล้านคนในปี 2513 นั่นหมายถึงว่า ประชากรไทยเพิ่มขึ้น 8 ล้านคนในช่วง 10 ปีนี้ (ปี 2503 - 2513) (ปราโมทย์ ประสาทกุล และคณะ, 2559)

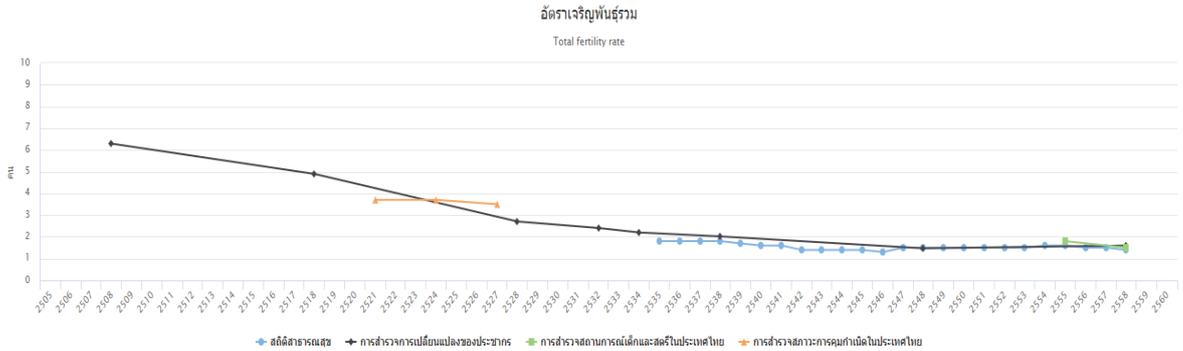
รูป 3.2 สถานการณ์การเกิดในประเทศไทย

ที่มา : ปราโมทย์ ประสาทกุล และ ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ “สถานการณ์ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2548”

ประชากรของประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะมีอัตราเกิดสูง ประมาณ 40 ต่อประชากร 1,000 คน ช่วงนั้น อัตราเจริญพันธุ์รวม หรือจำนวนบุตรที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะมีตลอดด้วยเจริญพันธุ์ของตนเฉลี่ยมากกว่า 5 คน ทำให้รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้เห็นว่าจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รัฐบาลโดยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ประกาศนโยบายประชากร เพื่อชะลออัตราเพิ่มประชากรให้ต่ำลง ด้วยการลดอัตราเกิดผ่านโครงการวางแผนครอบครัวด้วยระบบสมัครใจ การคุมกำเนิดสมัยใหม่ เช่น ยาเม็ดคุมกำเนิด ห่วงอนามัย ยาฉีดคุมกำเนิด การทำหมัน เป็นต้น ได้แพร่หลายในสมัยนั้น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาสู่ความทันสมัยมากขึ้นตามลำดับ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้อัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดต่ำลง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าเป็นเหตุจูงใจให้ประชากรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องการมีบุตร เพราะคู่สามีภรรยาที่มีความคิดในเชิงเหตุผลต่อการมีบุตรมากขึ้น โดยซึ่งน้ำหนักระหว่างความสำเร็จในอาชีพการงานกับการรับภาระเลี้ยงดูบุตรหรือคาดหวังว่าเมื่อมีบุตรแล้วจะต้องเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น หากครอบครัวยังไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ ก็จะเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิดไปก่อน (สันทัต เสริมศรี, 2541) จึงส่งผลให้อัตราการเกิดได้ลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอัตราเจริญพันธุ์รวมได้ลดต่ำลงเหลือเพียง 2.2 ในปี 2533 และเหลือเพียง 1.58 ในปี 2561 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2560)

นอกจากนี้ รายงานปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความต้องการมีบุตรเพิ่มจากการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2536 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2536) ได้รายงานว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่กระทบต่อระดับของภาวะเจริญพันธุ์ เช่น ความพึงพอใจเพศของบุตร และจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่แล้ว จากการศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจในเพศของบุตรในประเทศไทย พบว่าผลที่ได้แตกต่างกัน คือ บางการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในบุตรเพศชายในสังคมไทยไม่เด่นชัด (Prachuabmoh et al., 1973) การศึกษาของ Podhisita (1985) ชี้ให้เห็นว่า ในภาคอีสานมีความพึงพอใจในบุตรเพศชาย จากข้อมูลการทำหมันจากการสำรวจการ

คุมกำเนิด ปี 2527 ได้ผลเช่นเดียวกัน (Knodel et al., 1987) ในขณะที่ Potter (1976) ชี้ว่า มีความพึงพอใจในบุตรเพศหญิงในสังคมไทย ซึ่งการศึกษาหนึ่งก็พบว่า คู่สมรสไทยส่วนมากต้องการมีบุตร 2 คน ชาย 1 คน หญิง 1 คน แต่อย่างไรก็ตาม ความต้องการมีบุตรเพิ่มหรือไม่นั้น ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีก เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ (อ้างถึงใน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2536)

รูป 3.3 อัตราเจริญพันธุ์รวม พ.ศ. 2508 – 2558

ที่มา: สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย¹

ข้อมูลการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร พ.ศ. 2558–2559 พบว่า ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย (หน่วย: คน) คือ 3.1 ในเขตเทศบาล 2.9 นอกเขตเทศบาล 3.3 ซึ่งภาวะเจริญพันธุ์จากการสอบถามเกี่ยวกับจำนวนบุตร พบว่า สตรีเคยสมรสอายุ 15-49 ปี มีจำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ย 1.57 คน เป็นแนวโน้มที่ลดลงจากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 ที่ 1.88 เมื่อพิจารณาตามเขตการปกครอง พบว่าสตรีเคยสมรสอายุ 15-49 ปี ที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีจำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ยสูงกว่าในเขตเทศบาลในทุกปีการสำรวจ

ตาราง 3.1 แสดงจำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ยของสตรีเคยสมรส อายุ 15-49 ปี จำแนกตามเขตการปกครอง พ.ศ. 2543, 2548, 2553 และ 2558

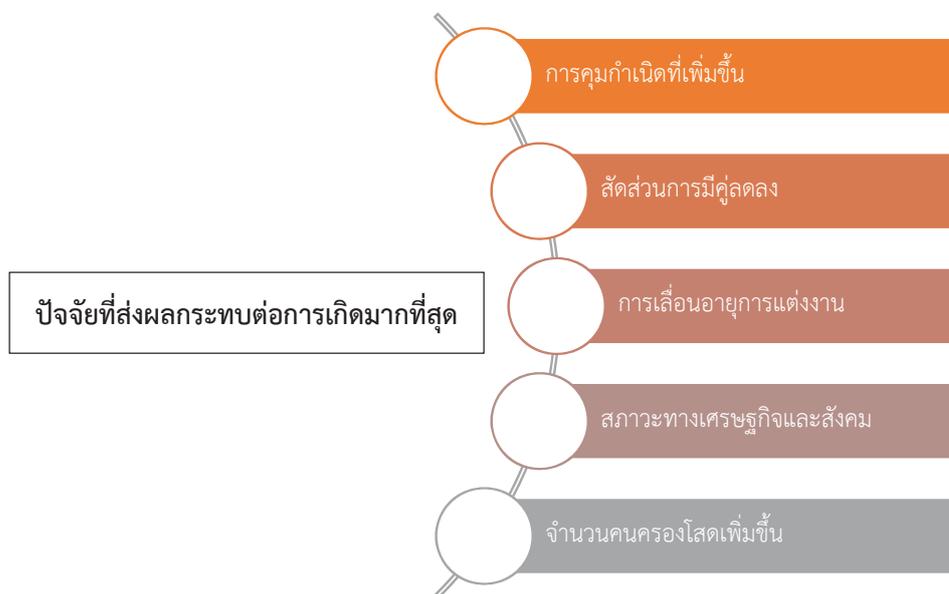
ปี	รวม	ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล
2543	1.88	1.64	1.92
2548	1.81	1.62	1.88
2553	1.52	1.35	1.64
2558	1.57	1.44	1.67

ที่มา : สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 และ 2553 สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร พ.ศ. 2548 และ 2558 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

¹ <http://rhdata.anamai.moph.go.th/index.php/population/population10> สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2561

นอกจากนี้การคุมกำเนิดเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญกับการกำหนดระดับภาวะเจริญพันธุ์ประชากร พบว่า สตรีสมรสอายุ 15-49 ปี ที่ตนเองหรือสามีคุมกำเนิดวิธีใดวิธีหนึ่ง มีประมาณร้อยละ 77.3 ซึ่งการใช้ยาเม็ดคุมกำเนิดมีผู้ใช้มากที่สุดถึงร้อยละ 40.0 รองลงมาเป็น การทำหมันหญิง ร้อยละ 21.7 การฉีดยาคุมกำเนิด ร้อยละ 10.6 และวิธีอื่นๆ ร้อยละ 5.0

ข้อมูลจากรายงานสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) ได้แสดงให้เห็นในช่วงประมาณ 20 กว่าปีก่อนว่า ครอบครัวที่มีบุตร 1 หรือ 2 คนนั้น จะต้องการมีบุตรเพิ่มขึ้นก็ต่อเมื่อมีความสามารถที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้ในระดับหนึ่งแล้ว รวมไปถึงความสามารถที่จะควบคุมค่าใช้จ่ายจากการเลี้ยงดูและการศึกษาของบุตรได้ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการจะมีบุตรเพิ่มขึ้น มากกว่าความคาดหวังที่จะได้รับการช่วยเหลือจากบุตรเมื่อแก่ชราในอนาคต ทั้งนี้สถิติการเกิดของสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2554) พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2550-2554 กว่าร้อยละ 50 ของผู้หญิงจะมีบุตรคนที่ 1 ในขณะที่มีบุตรคนที่ 2 ประมาณร้อยละ 30 ส่วนบุตรคนที่ 3 ลดลงเหลือเพียงแต่ประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติความต้องการที่จะมีบุตรของทั้งผู้ชายและผู้หญิง พบว่า โดยส่วนใหญ่ต้องการมีบุตรเพียง 2 คน เพราะต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและมีความสมบูรณ์ในชีวิต (พิมพ์พรณ อิศระภักดี, 2537)

3.4 วิวัฒนาการนโยบายประชากรของไทย

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายเร่งเพิ่มประชากร โดยจัดตั้ง “องค์การส่งเสริมการสมรส” จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2485 เนื่องจากขณะนั้นผู้นำประเทศเล็งเห็นว่าประเทศไทยมีประชากรน้อยเกินไป (ราวๆ 18 ล้านคน) จึงไม่มีศักยภาพในการเป็นประเทศมหาอำนาจได้ และได้เสนอว่าแต่ละคู่ควรมีบุตร 4 คน รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมสนับสนุนอื่น ๆ อีกอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดงานสมรสหมู่ การจัดงานวันแม่ ประกวดแม่ลูกดก (ปี 2486) การประกาศใช้ พ.ร.บ.สงเคราะห์ผู้มีบุตรมาก (ปี 2499) ซึ่งนโยบายนี้ก็เพิ่มจำนวนประชากรในประเทศไทยให้เพิ่มได้มากจริง ๆ โดยในปี 2506-2526 นั้น ประเทศไทยมีประชากรเกิดขึ้นหนึ่งล้านคน ซึ่งเราเรียกประชากรกลุ่มนี้ว่า “รุ่นเกิดล้าน”

ต่อมา รัฐบาลสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ประกาศนโยบายประชากรในปี 2513 ได้สนับสนุนการวางแผนครอบครัวด้วยระบบสมัครใจเพื่อลดอัตราเพิ่มของประชากร ซึ่งรัฐบาลสมัยนั้นมองว่าจำนวนประชากรที่มากเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งนโยบายนี้ก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยรายงานการสำรวจอนามัยเจริญพันธุ์ พ.ศ. 2552 ได้รายงานว่าอัตราการคุมกำเนิดมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จากร้อยละ 14.8 ในปี 2512 เป็น 73.5 ในปี 2545 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2522) ปัจจุบันอัตราเจริญพันธุ์รวมลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน และมีแนวโน้มว่าจะต่ำลงอีก คนไทยมีบุตรกันน้อยลง ทำให้ต้องกลับมาพิจารณานโยบายเพื่อส่งเสริมการเกิดอย่างมีคุณภาพและส่งเสริมให้ประชากรมีบุตรกันมากขึ้น

ตาราง 3.2 วิวัฒนาการนโยบายทางประชากรของประเทศไทย

พ.ศ.	< 2507-2509	2510-2514	2515-2519	2520-2524	2525-2529	2530-2534	2535-2539	2540-2544	2545-2549	2550-2554	2555-2559
จำนวนประชากร		2513 วางแผนครอบครัวโดยสมัครใจ	ลดอัตราการเพิ่มประชากรจากร้อยละ 3.0 เป็น 2.5 ในปี 2519	นโยบายด้านสวัสดิการและกฎหมายเพื่อส่งเสริมการลดจำนวนประชากร	ลดอัตราการเพิ่มประชากรให้เป็น 1.5 ในปี 2529	ส่งเสริมแรงจูงใจการวางแผนครอบครัว	ลดอัตราการเพิ่มประชากรให้เป็น 1.2 ในปี 2539	คนไทยมีขนาดครอบครัวที่เหมาะสม	รักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ให้คงที่ในระดับทดแทน	รักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ให้คงที่ในระดับทดแทน	รักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ให้ต่ำกว่า 1.6 ส่งเสริมมาตรการเอื้อต่อการมีบุตร
คุณภาพประชากร	ให้ความรู้ด้านโภชนาการอนามัยแม่และเด็ก	โครงการโภชนาการชนบทโครงการอนามัยแม่และเด็ก	ขยายการศึกษาภาคบังคับจากประถม 4 เป็นประถม 7	นโยบายนโยบายด้านสวัสดิการและกฎหมายเพื่อส่งเสริมการลดจำนวนประชากร	ลดอัตราการเพิ่มประชากรให้เป็น 1.5 ในปี 2529	ส่งเสริมแรงจูงใจการวางแผนครอบครัว	ขยายการศึกษาจาก 6 ปีเป็น 9 ปี ลดอัตราการตกจาก 29 ต่อ 1,000 เป็น 23 ต่อ 1,000 การเกิดมีชีพนโยบายผู้สูงอายุระยะยาว เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเริ่มปี 2536	ประชาชนมีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี เพิ่มเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจาก 300 บาท/เดือน เป็น 500 บาท	จำนวนการศึกษาเฉลี่ยของคนไทย เป็น 10 ปี	การศึกษาฟรี 15 ปี (2551-2554) เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุแบบขั้นบันได	จำนวนการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 12 ปี , ระดับค่าเฉลี่ยชาวปัญญาของเด็กไม่ต่ำกว่าค่ากลางมาตรฐานสากลที่ระดับ 100
ระบบบริการสุขภาพ					นโยบายสาธารณสุขมูลฐาน	ให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้าในระยะยาวตามเป้าหมายและเกณฑ์ความเป็นพื้นฐาน		หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเริ่มปี 2544			

ที่มา : รายงานสุขภาพคนไทย 2555

แนวทางนโยบายในการส่งเสริมการเกิด

สวัสดิการสำหรับข้าราชการ

การลาคลอดบุตร : ข้าราชการหญิงสามารถส่งใบลาซึ่งสามารถลาได้ในช่วงก่อนหรือหลังในวันที่คลอดก็ได้ แต่นับรวมกันต้องไม่เกิน 90 วัน โดยไม่ต้องมีใบรับรองแพทย์ ในส่วนข้าราชการชายที่มีความต้องการจะลาเพื่อช่วยภรรยาเลี้ยงดูบุตรก็สามารถทำได้ ซึ่งการลาครั้งหนึ่งสามารถติดต่อกันได้ 15 วันทำการ โดยส่งใบลาได้ก่อนหรือในวันที่ลาภายในระยะเวลา 90 วันนับจากวันที่ภรรยาคลอดบุตร²

ค่าเล่าเรียนบุตร : ข้าราชการสามารถเบิกค่าเล่าเรียนบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายได้ โดยลำดับบุตรที่สามารถเบิกได้คือ ลำดับที่ 1-3 และต้องไม่เกิน 25 ปีบริบูรณ์ในวันที่ 1 พฤษภาคมของทุกปี (ไม่รวมบุตรบุญธรรม) ซึ่งหากมีบุตรเกินกว่า 3 คน แต่หากมีคนเดียวคนหนึ่งไม่ได้เรียนอันมาจากสาเหตุทางสุขภาพกาย จิต หรือเสียชีวิต สามารถให้บุตรลำดับถัดไปใช้สิทธิแทนได้ โดยหากเป็นสถานศึกษาของรัฐ สามารถเบิกจ่ายได้เต็มจำนวนที่จ่ายไปจริงจนถึงระดับปริญญาตรี แต่หากเป็นสถานศึกษาเอกชน ในระดับอนุบาลขึ้นไป สามารถเบิกจ่ายได้ครึ่งหนึ่งของจำนวนที่จ่ายไป

ค่ารักษาพยาบาล : ข้าราชการมีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลสำหรับ ตนเอง บิดามารดา คู่สมรส และบุตร ในกรณีของบุตรให้ได้ไม่เกิน 3 คน เรียงลำดับก่อนหลังที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือบรรลุนิติภาวะแต่ไร้ความสามารถที่อยู่ในความดูแล แต่ไม่รวมบุตรบุญธรรม และบุตรที่ยกให้เป็นของผู้อื่น และหากมีบุตรคนใดเสียชีวิตก่อนบรรลุนิติภาวะ กรณีที่มีบุตรเกิน 3 คน บุตรลำดับถัดไปสามารถใช้สิทธินี้ได้

สวัสดิการจากกองทุนประกันสังคม

กรณีคลอดบุตร : ผู้ประกันตนจะต้องจ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 เดือน ภายใน 15 เดือนก่อนเดือนคลอดบุตรจึงจะมีสิทธิเบิกจ่ายค่าคลอดบุตรได้ ในอัตราเหมาจ่ายกรณีคลอดบุตร 13,000 บาทต่อการคลอดบุตรหนึ่งครั้ง สำหรับผู้ประกันตนหญิงมีสิทธิรับเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรเหมาจ่ายในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างเฉลี่ยเป็นระยะเวลา 90 วัน สำหรับการใช้สิทธิบุตรคนที่ 3 จะไม่ได้รับสิทธิเงินสงเคราะห์การหยุดงานเพื่อการคลอดบุตรเหมาจ่ายในอัตราร้อยละ 50 ของค่าจ้างเฉลี่ยเป็นระยะเวลา 90 วัน

กรณีสามีและภรรยาเป็นผู้ประกันตนทั้งคู่ให้ใช้สิทธิในการเบิกค่าคลอดบุตรฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่จำกัดจำนวนบุตร/ครั้ง

² ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการลาของข้าราชการ พ.ศ. ๒๕๕๕

กรณีสงเคราะห์บุตร : ผู้ประกันตนที่จ่ายเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 12 เดือน ภายในระยะเวลา 36 เดือน ก่อนเดือนที่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทน สามารถรับเงินสงเคราะห์บุตรเหมาจ่ายเดือนละ 400 บาทต่อบุตรหนึ่งคน ตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ 6 ปีบริบูรณ์ จำนวนบุตรคนละไม่เกิน 3 คน โดยจะต้องเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

อัตราเงินสงเคราะห์บุตรเดือนละ 400บาทนั้นตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2554 และได้เพิ่มเป็น 600 ในปี พ.ศ. 2561 โดยให้มีผลย้อนหลังเดือนมกราคม พ.ศ. 2561 แต่ ณ ขณะนี้มีการเลื่อนการจ่ายเงินสงเคราะห์ออกไปก่อน ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ได้

สิทธิประโยชน์ กรณีคลอดบุตร
ที่ผู้ประกันตนจะได้รับ

ได้รับค่าคลอดบุตร เหมาจ่าย 13,000 บาท/ครั้ง โดยไม่จำกัดจำนวนครั้ง

ผู้ประกันตน หญิง

ผู้ประกันตน ชาย

คลอดบุตร สถานพยาบาล ในที่ใด ตามจ่าย 13,000 บาท/ครั้ง

ค่าหยุดงาน วันละ 50 บาท
ค่าจ้างคลอดบุตร วันละ 90 บาท
เสียไม่เกิน 2 ครั้ง

เบิกค่าคลอดบุตร สำหรับภรรยา เหมาจ่าย 13,000 บาท/ครั้ง

ติดต่อสอบถามประกันสังคม สายด่วน 1506
ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ www.sso.go.th

สิทธิประโยชน์ กรณีสงเคราะห์บุตร
ที่ผู้ประกันตนจะได้รับ

ได้รับเงินสงเคราะห์บุตรเหมาจ่ายเดือนละ 600 บาท ต่อบุตร 1 คน

มาตรา 33,39

เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ✓

อายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปีบริบูรณ์ ✓

คราวละไม่เกิน 3 คน ✓

ติดต่อสอบถามประกันสังคม สายด่วน 1506
ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ www.sso.go.th

การลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาแก่ผู้เสียภาษีที่มีภาระในการเลี้ยงดูบุตร

กรมสรรพากรได้ลดหย่อนภาษีแก่ผู้เสียภาษีที่มีภาระในการเลี้ยงดูบุตร โดยในปีภาษี 2560 นั้นสามารถลดหย่อนได้คนละ 30,000 บาท โดยไม่จำกัดจำนวนบุตร และยกเลิกค่าลดหย่อนการศึกษา ในกรณีผู้มีเงินได้มีทั้งบุตรชอบด้วยกฎหมายและบุตรบุญธรรมให้นำบุตรชอบด้วยกฎหมายทั้งหมดมาหักก่อน แล้วจึงนำบุตรบุญธรรมมาหัก เว้นแต่ในกรณีผู้มีเงินได้มีบุตรชอบด้วยกฎหมายที่มีชีวิตอยู่รวมเป็นจำนวนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป จะนำบุตรบุญธรรมมาหักไม่ได้ แต่ถ้าบุตรชอบด้วยกฎหมายมีจำนวนไม่ถึง 3 คนให้นำบุตรบุญธรรมมาหักได้ โดยเมื่อรวมกับบุตรชอบด้วยกฎหมายแล้วต้องไม่เกิน 3 คน

ซึ่งในปีภาษี 2559 นั้น ลดหย่อนได้แตกต่างจากปีภาษี 2560 กล่าวคือ ค่าลดหย่อนบุตรและการศึกษาบุตรจำนวน 15,000 บาทและ 2,000 บาท ตามลำดับ โดยคำว่า “บุตร” หมายถึง บุตรโดยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรม สามารถนำมาหักลดหย่อนได้ คนละ 15,000 บาท และหักได้สูงสุดไม่เกิน 3 คน (นับเฉพาะที่มีชีวิต) ส่วนค่าลดหย่อนการศึกษาบุตรนั้น สำหรับบุตรที่กำลังศึกษาภายในประเทศ โดยจะได้รับค่าลดหย่อนเพิ่มเติมอีกคนละ 2,000 บาท ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงปริญญาเอก

โครงการสาวไทยแถมแดง ด้วยวิตามินแสนวิเศษ

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนานามัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2569) ว่าด้วยการส่งเสริมการเกิดและการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ และผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2559 มีนโยบายว่า "รัฐบาลสนับสนุนและส่งเสริมการเกิดเพิ่มขึ้นด้วยความสมัครใจ เพื่อเพียงพอสำหรับทดแทนประชากร และการเกิดทุกรายมีการวางแผน มีความตั้งใจและความพร้อมในทุกด้าน นำไปสู่การคลอดที่ปลอดภัย ทารกแรกเกิดมีสุขภาพแข็งแรง พร้อมทั้งจะเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ" นโยบายฉบับนี้เน้น 3 เรื่อง ได้แก่

1. เพิ่มจำนวนการเกิดเพื่อทดแทนจำนวนประชากร โดยส่งเสริมการเกิดในหญิงอายุ 20-34 ปีที่มีความพร้อมและตั้งใจมีครรภ์
2. การเกิดทุกรายมีความพร้อมมีการวางแผน มีการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์และได้รับความช่วยเหลือในการมีบุตร
3. ทารกแรกเกิดแข็งแรง พร้อมเติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยส่งเสริมให้บุตรเกิดรอด แม่ปลอดภัย ได้รับการดูแลหลังคลอดที่ดี เด็กได้รับการเลี้ยงดูในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการสมวัย พร้อมทั้งจะเรียนรู้ในช่วงวัยต่อไปอย่างมั่นคง

ซึ่งโครงการสาวไทยแถมแดง ด้วยวิตามินแสนวิเศษนั้น กระทรวงสาธารณสุขสนับสนุนสาวไทยให้มีความพร้อมในการมีบุตรโดยส่งเสริมให้มีโภชนาการที่ดี ด้วยการเสริมวิตามินธาตุเหล็กและโฟลิกนั่นเอง

โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด

โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด เป็นนโยบายสำคัญระดับชาติตามแผนบูรณาการการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต ซึ่งเป็นการสร้างระบบคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) ซึ่งเป็นเงินอุดหนุนให้กับเด็กแรกเกิดในครัวเรือนยากจน หรือครัวเรือนที่เสี่ยงต่อความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

โดยให้เงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดที่อยู่ในครรภ์เรื้อนยากจน หรือครรภ์เรื้อนที่เสี่ยงต่อความยากจนที่เกิดระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2558 ถึง วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2559 รายละเอียด 400 บาทต่อเดือน เป็นระยะเวลา 1 ปี (12 เดือน) โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุข บูรณาการการทำงานร่วมกัน และเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ดำเนินโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ต่อเนื่องสำหรับกลุ่มเป้าหมายใหม่ในแต่ละปี โดยให้เงินอุดหนุนตั้งแต่แรกเกิดจนครบอายุ 3 ปี (36 เดือน) สำหรับเด็กที่อยู่ในครรภ์เรื้อนยากจน หรือครรภ์เรื้อนที่เสี่ยงต่อความยากจน และเพิ่มเงินอุดหนุนเป็น 600 บาทต่อเดือน เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2559 เป็นต้นไป

3.5 งานศึกษานโยบายส่งเสริมการเกิด

ผลการศึกษางานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์มาตรการสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรในประเทศไทยด้านความครอบคลุมและผลกระทบต่อการตัดสินใจมีบุตร (วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2549) พบว่า มาตรการด้านการคลัง ประเทศไทยเลือกใช้ “ค่าลดหย่อน” ในการลดภาระภาษีของครอบครัวที่มีบุตร แต่มาตรการดังกล่าวเอื้อประโยชน์ให้กับคนที่มีรายได้สูงกว่า มาตรการการคุ้มครองทางสังคม หากไม่นับในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่มี 30 บาทรักษาทุกโรครองรับเอาไว้หรือการประชาสัมพันธ์ที่ช่วยครอบครัวที่มีบุตรที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในลักษณะที่เป็นกรณีพิเศษช่วยเหลือในระยะสั้นแล้ว ประเทศไทยมีเพียงระบบช่วยเหลือครอบครัวที่มีบุตร เฉพาะในกรณีที่ยังติดตามดาอยู่ในบางอาชีพหรือสถานภาพการทำงานเท่านั้น ซึ่งจะเป็นในรูปแบบของการประกันสังคมหรือประโยชน์เกื้อกูลจากนายจ้างเท่านั้น การช่วยครอบครัวที่มีบุตรในรูปแบบสวัสดิการสังคมนั้นยังไม่มีมาตรการที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ในด้านของการสนับสนุนด้านเวลา ภายใต้กฎหมายแรงงานในปัจจุบันนั้น มีการกำหนดให้ลูกจ้างสตรีสามารถลาคลอดได้ 90 วัน สำหรับลูกจ้างที่เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม การลาจะจัดเป็น Paid Leave หรือเป็นการลาที่สามารถรับเงินชดเชยระหว่างการลา แต่ประเทศไทยยังไม่มีระบบการลาของมารดาเพื่อเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะ หรือการให้บิดามีสิทธิลา

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ 1% ในการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ด้านความครอบคลุม เมื่อพิจารณาตัวอย่างทั้งหมด 81,656 ครอบครัวทั่วประเทศ พบว่า มีครอบครัวที่ไม่ได้รับสวัสดิการสูงถึงร้อยละ 64.8 ครอบครัวที่ได้รับสวัสดิการนั้นมีคิดเป็นร้อยละ 35.2 ในจำนวนนั้นเป็นครอบครัวที่สามหรือภรรยาคนใดคนหนึ่งได้รับสวัสดิการร้อยละ 18.1 ส่วนครอบครัวที่ได้รับสวัสดิการทั้งคู่นั้นคิดเป็นร้อยละ 17.1 ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 15.3 มีแนวโน้มเป็นสวัสดิการประเภทเดียวกัน

สำหรับผลการวิเคราะห์ผลกระทบของการได้รับสวัสดิการของครอบครัวต่อการตัดสินใจมีบุตรนั้นพบว่า การได้รับสวัสดิการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวนั้นไม่ค่อยมีผลต่อการตัดสินใจมีบุตรเพิ่มอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาข้อมูลในระดับประเทศ ข้อมูลเขตเมือง เขตชนบท ข้อมูลครอบครัวทั้งคู่ทำงานหรือข้อมูลที่มีสามีทำงานและภรรยาเป็นแม่บ้าน แต่การได้รับสวัสดิการเลี้ยงดูบุตรน่าจะช่วยส่งเสริมการตัดสินใจมีบุตรต่อครอบครัวที่ภรรยาอายุ 15-29 ปี ซึ่งช่วงอายุดังกล่าวนี้เป็นช่วงวัยเจริญพันธุ์ตอนต้นและกำลังเริ่มจะมีบุตรคนแรก ในกรณีนี้พบว่าแตกต่างไปจากกรณีอื่น ๆ ที่ผ่านมา กล่าวคือ การได้รับสวัสดิการของครอบครัวนั้นมีผลต่อ การตัดสินใจมีบุตรเพิ่มเชิงบวก โดยเฉพาะในกรณีที่ครอบครัวอยู่ในสถานภาพการทำงานที่อยู่ในข่ายได้รับสวัสดิการทั้งคู่ การได้รับสวัสดิการมีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้เมื่อได้พิจารณาในรายละเอียดของลักษณะการได้รับสวัสดิการ พบว่าครอบครัวหลายประเภทเมื่ออยู่ในข่ายได้รับสวัสดิการแล้ว มีความน่าจะเป็นที่จะมีบุตรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งได้แก่ ครอบครัวที่ทั้งสามีและภรรยาเป็นข้าราชการและ/หรือรัฐวิสาหกิจ ในส่วนของปัจจัยประเภทอื่น ๆ นั้น พบว่าจำนวนปีที่เข้ารับการศึกษาของภรรยามีผลต่อการตัดสินใจมีบุตรเพิ่มในเชิงนโยบาย นอกเหนือจากแนวทางของการปฏิรูปมาตรการการสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรในด้านของการขยายความครอบคลุมแล้ว แนวทางในการช่วยเหลือครอบครัวในระยะยาวขึ้น และการเน้นการช่วยเหลือด้านเวลาเลี้ยงดูก็เป็นประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาต่อไปในอนาคต

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในระยะเวลา 10 ปีระหว่าง ปี 2548-2558 อันเป็นช่วงเวลาของการสำรวจ MICS รอบ 3-5 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของการมีบุตรและการวางแผนด้านการมีบุตร (รวมถึงความต้องการมีบุตรในอนาคต และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร/มีบุตรคนถัดไป) โดยสถานการณ์โดยรวมพบว่า สตรีไทยมีแนวโน้มมีบุตรน้อยลง มีความต้องการที่จะมีบุตรในอนาคตลดลง และมีระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรคนต่อไปนานขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ มีความแตกต่างในแต่ละกลุ่มประชากร ซึ่งโครงการนี้ต้องการแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรไม่ใช่แต่เพียงในภาพรวม แต่ต้องการนำเสนอความแตกต่างในประชากรแต่ละกลุ่ม โดยจำแนกตามจำนวนบุตรที่มีแล้ว กลุ่มอายุ เขตที่อยู่อาศัย สถานะทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษาของผู้หญิง เพื่อนำไปสู่การกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมการมีบุตรที่ได้ผลยิ่งขึ้น

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสม คือ การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเชิงปริมาณ จากข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548-49 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558-59 (MICS 5) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ข้อมูลการสำรวจ จะช่วยสะท้อนให้เห็นภาพโดยรวมของสถานการณ์ รวมถึงแนวโน้มในด้านการเปลี่ยนแปลงการมีบุตรและการวางแผนด้านการมีบุตร เพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีบุตรในแต่ละกลุ่มประชากรมากขึ้น งานวิจัยนี้จึงได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพมาเสริมผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก

การนำเสนอผลการวิจัยจะนำเสนอผลจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณร่วมกับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการนำเสนอสถานการณ์โดยรวม แล้วจึงนำเสนอแยกตามกลุ่มประชากรที่น่าสนใจ ได้แก่ ตามจำนวนบุตรที่มีแล้ว กลุ่มอายุ เขตที่อยู่อาศัย สถานะทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษาของผู้หญิง

4.1 ลักษณะทางประชากรของกลุ่มที่ศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณมาจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548-49 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558-59 (MICS 5) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยตัวแปรที่การศึกษานี้ให้ความสนใจมี 3 ตัวแปรหลักด้วยกัน คือ 1) จำนวนบุตรที่มี 2) ความต้องการมีบุตรในอนาคต และ 3) ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร/มีบุตรคนถัดไป (สำหรับผู้ที่ตอบว่าต้องการมีบุตรในอนาคตเท่านั้น) เนื่องจากตัวแปรที่ 2 และ 3 ไม่มีถามใน MICS 3 จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์สองตัวแปรนี้จากการสำรวจ MICS 4 และ MICS 5 เท่านั้น

จากสถิติเชิงพรรณนาพบว่า การมีบุตรสำหรับผู้หญิงสมรสแล้วอายุ 15-44 ปี มีแนวโน้มมีบุตรน้อยลงในระยะเวลา 10 ปี จาก 1.66 คนโดยเฉลี่ยในปี 2548-2549 เป็น 1.56 ในปี 2558-2559 ในส่วนการวางแผนการมีบุตร พบว่าโดยรวมมีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตน้อยลง และมีระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรนานขึ้น โดยสัดส่วนของผู้ที่ตอบว่าต้องการมีบุตรในอนาคตลดลงจากร้อยละ 21.44 เป็นร้อยละ 20.15 และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยเพิ่มจาก 2.47 ปี เป็น 2.61 ปี จากปี 2555 ถึงปี พ.ศ. 2558-2559 (ตาราง 4.1)

ตาราง 4.1 สถิติเชิงพรรณนาตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม	ปี 2548-2549	ปี 2555	ปี 2558-2559
จำนวนบุตรที่มี	1.66 (1.07) n = 20,481	1.62 (1.00) n = 13,173	1.56 (0.98) n = 14,621
ความต้องการมีบุตรในอนาคต			
- ต้องการ	-	21.44	20.15
- ไม่ต้องการ	-	78.56 n = 13,173	79.85 n = 14,621
ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร/มีบุตรคนถัดไป (สำหรับผู้ที่ตอบว่าต้องการมีบุตรในอนาคต)	-	2.47 (1.90) n = 2,278	2.61 (1.98) n = 2,548

หมายเหตุ : 1) ตัวเลขในวงเล็บคือค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) ในปีการสำรวจ 2548-49 ไม่มีคำถามเกี่ยวกับความต้องการมีบุตรในอนาคตและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย

สำหรับลักษณะทางประชากรอื่น ๆ พบว่าในระยะเวลา 10 ปี มีการเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด จากในปี 2548-2549 รวบรวมร้อยละ 70 อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ในปี 2558-2559 สัดส่วนคนที่อยู่นอกเขตเทศบาลลดลงเป็นร้อยละ 55 นอกจากนี้ ยังมีสัดส่วนผู้ที่อยู่ในภาคกลาง (รวมกรุงเทพมหานคร) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 36 เป็น ร้อยละ 46 ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน

ในส่วนของอายุของกลุ่มตัวอย่าง โดยมากจะอยู่ในช่วงอายุ 30-44 ปี ในทั้ง 3 ปีการสำรวจ อายุแรกสมรสพบว่า มีแนวโน้มสูงขึ้นเล็กน้อย ในขณะที่ระดับการศึกษาของสตรีในกลุ่มตัวอย่างนี้สูงขึ้นอย่างชัดเจน ในปี 2548-2549 มีสตรีที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาสูงกว่าครึ่ง แต่ในปี 2558-2559 ลดลงเหลือเพียง 1 ใน 3 ส่วนสตรีที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาขึ้นไป เพิ่มขึ้นจาก 13 เป็นร้อยละ 22 ในช่วงเวลา 10 ปี (

ตาราง 4.2 สถิติเชิงพรรณนาตัวแปรอิสระ)

ตาราง 4.2 สถิติเชิงพรรณนาตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระ	ปี 2548-2549	ปี 2555	ปี 2559-2558
เขตการปกครอง			
- ในเขตเทศบาล	28.81%	42.77%	45.06%
- นอกเขตเทศบาล	71.19%	57.23%	54.94%
ภูมิภาค			
- กลาง (รวม กทม.)	35.54	37.52	45.56
- เหนือ	17.19	14.08	14.99
- ตะวันออกเฉียงเหนือ	34.42	34.38	24.77
- ใต้	12.86	14.02	14.68
อายุ			
- 15-19 ปี	3.44	4.16	3.63
- 20-24 ปี	12.95	9.30	10.06
- 25-29 ปี	17.02	13.54	14.57
- 30-34 ปี	20.38	20.00	18.80
- 35-39 ปี	21.60	23.04	23.60
- 40-44 ปี	24.62	29.97	23.34
อายุแรกสมรส	20.43 (4.32)	20.60 (4.91)	20.76 (4.97)

ตัวแปรอิสระ	ปี 2548-2549	ปี 2555	ปี 2559-2558
ระดับการศึกษา			
- ประถมศึกษา	55.52	40.23	31.86
- มัธยมศึกษา	31.88	39.43	46.27
- ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	12.59	20.34	21.87
ความมั่งคั่งครัวเรือน			
- ยากจนมาก	17.29	16.40	15.12
- ยากจน	19.24	18.04	18.89
- ปานกลาง	20.51	20.78	21.63
- ร่ำรวย	22.91	23.40	24.06
- ร่ำรวยมาก	20.05	21.37	20.30
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	4.34	4.32	4.37
	(1.83)	(1.82)	(1.95)
รวม	20,481	13,173	14,621

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ การศึกษานี้ได้สัมภาษณ์ระดับลึกกลุ่มผู้หญิงอายุ 15-45 ปี ที่สมรสแล้ว โดยแบ่งได้ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ยังไม่มีบุตร มีบุตรแล้ว 1 คน และมีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป เพื่อให้ได้ความคิดเห็นที่หลากหลาย จึงได้พยายามให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีความหลากหลาย ทั้งในความต้องการมีบุตรในอนาคต กลุ่มอายุ เขตที่อยู่อาศัย ระดับสถานะทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษา ดังรายละเอียดใน ในตาราง 4.3

ตาราง 4.3 ลักษณะของผู้ให้สัมภาษณ์

ลักษณะของผู้ให้สัมภาษณ์	กลุ่ม 1 ยังไม่มีบุตร	กลุ่ม 2 มีบุตร 1 คน	กลุ่ม 3 มีบุตร 2 คนขึ้นไป	รวม
ผู้ให้สัมภาษณ์	10	10	5	25
ความต้องการมีบุตร				
- ไม่ต้องการ	3	3	5	11
- ต้องการ	7	7	0	14
อายุ				
- ต่ำกว่า 20	1	2	0	3
- 20-29	2	2	1	5
- 30 ขึ้นไป	7	6	4	17
เขตที่อยู่อาศัย				
- กรุงเทพฯ และปริมณฑล	6	4	4	14
- ต่างจังหวัด	4	6	1	11
ระดับสถานะทางเศรษฐกิจ (รายได้ครัวเรือน)				
- น้อยกว่า 30,000 บาท	1	4	3	8
- 30,001-99,999 บาท	6	2	2	10
- 100,000 บาท หรือมากกว่า	2	3	0	5
ระดับการศึกษาของผู้หญิง				
- ต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย	2	4	3	9
- ระดับมหาวิทยาลัย	8	6	2	15

4.2 สถานการณ์การมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรของผู้หญิงโดยรวมในประเทศไทย

การวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อแสดงถึงสถานการณ์การมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรในประเทศไทย ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงสถิติด้วยสมการถดถอยในแบบจำลอง 3 แบบ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับ 1) จำนวนบุตรที่มี 2) ความต้องการมีบุตรในอนาคต และ 3) ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร/มีบุตรคนถัดไป

ในด้านจำนวนบุตรที่มี พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีบุตรมากขึ้น ได้แก่ อายุที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ผู้หญิงที่ระดับการศึกษาสูง มีแนวโน้มมีบุตรมากขึ้นด้วย (แต่โดยรวมแล้วผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูงยังมีบุตรน้อยกว่าผู้หญิงที่มีการศึกษาน้อยกว่า)

ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีบุตรที่ลดลง ได้แก่ อายุแรกสมรส การมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น การมีสถานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น และการอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้นถูกรายงานอยู่ในตาราง 4.4

ตาราง 4.4 ผลการวิเคราะห์จากสมการถดถอยเชิงเส้น : จำนวนบุตรที่มี

	จำนวนบุตรที่มี (1)	
	Coef.	Std. Err.
กลุ่มอายุ (อ้างอิง : 15-19 ปี)		
- 20-24 ปี	0.56 ***	0.04
- 25-29 ปี	1.12 ***	0.04
- 30-34 ปี	1.62 ***	0.04
- 35-39 ปี	1.93 ***	0.04
- 40-44 ปี	2.20 ***	0.04
อายุแรกสมรส	-0.09 ***	0.00
ระดับการศึกษา (อ้างอิง : ประถมศึกษา)		
- มัธยมศึกษา	-0.07 ***	0.02
- ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	-0.11 ***	0.03
เขตการปกครอง (กลุ่มอ้างอิง : นอกเขตเทศบาล)		
- ในเขตเทศบาล	-0.04 **	0.02

	จำนวนบุตรที่มี (1)	
	Coef.	Std. Err.
ความมั่งคั่งครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง : ยากจนมาก)		
- ยากจน	-0.07 **	0.03
- ปานกลาง	-0.13 ***	0.03
- ร่ำรวย	-0.26 ***	0.03
- ร่ำรวยมาก	-0.24 ***	0.03
ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง : ภาคกลางรวมกรุงเทพฯ)		
- เหนือ	-0.47 ***	0.03
- ตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.67 ***	0.03
- ใต้	-0.36 ***	0.03
ปีการสำรวจ (อ้างอิง : ปี 2548-2549)		
- ปี 2555	0.13 **	0.07
- ปี 2559-2558	0.11	0.07
ปีการสำรวจ#ระดับการศึกษา		
- มัธยมศึกษา#ปี 2555	0.06	0.04
- มัธยมศึกษา#ปี 2559-2558	0.05	0.04
- ปริญญาตรี#ปี 2555	0.08 *	0.05
- ปริญญาตรี#ปี 2559-2558	0.14 **	0.06
ปีการสำรวจ#ความมั่งคั่งครัวเรือน		
- ยากจน#ปี 2555	-0.10 *	0.05
- ยากจน#ปี 2558-2559	-0.14 **	0.06
- ปานกลาง#ปี 2555	-0.17 ***	0.05
- ปานกลาง#ปี 2558-2559	-0.23 ***	0.06
- ร่ำรวย#ปี 2555	-0.21 ***	0.05
- ร่ำรวย#ปี 2558-2559	-0.15 ***	0.06
- ร่ำรวยมาก#ปี 2555	-0.31 ***	0.06
- ร่ำรวยมาก#ปี 2558-2559	-0.31 ***	0.07
ปีการสำรวจ#เขตการปกครอง		
- ในเขตเทศบาล#ปี 2555	-0.13 ***	0.03
- ในเขตเทศบาล#ปี 2559-2558	-0.13 ***	0.04
ค่าคงที่	2.51 ***	0.06
<i>N</i>	48,212	
<i>(Pseudo) R2</i>	0.41	

สำหรับความต้องการมีบุตรในอนาคต พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้มีแนวโน้มต้องการมีบุตรมากขึ้น ได้แก่ อายุที่มากขึ้น (เทียบกับผู้หญิงวัย 15-19 ปี) อายุแรกสมรสที่สูงขึ้น ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และการอาศัยอยู่ในภาคเหนือ/ตะวันออกเฉียงเหนือ/ใต้ สำหรับปัจจัยสำคัญที่ลดความต้องการมีบุตร ได้แก่ การมีบุตรแล้ว (เปรียบเทียบกับผู้ที่ยังไม่มีบุตร) การอยู่ในเขตเทศบาล

อีกตัวแปรที่มีความสำคัญต่อการวางแผนด้านการมีบุตร คือ ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงต้องการรอคอยนานขึ้น ได้แก่ การอาศัยอยู่ในภาคใต้ (เปรียบเทียบกับภาคกลาง) และปีการสำรวจล่าสุด (เป็นการแสดงให้เห็นแนวโน้มว่าผู้หญิงต้องการรอคอยนานขึ้น) ส่วนปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงอยากมีบุตรมากขึ้น ได้แก่ การมีอายุ 25-29 ปี (เปรียบเทียบกับอายุ 15-19 ปี) อายุแรกสมรสที่มากขึ้น และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มากขึ้น ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยในด้านการวางแผนมีบุตรในอนาคตนำเสนออยู่ในตาราง 4.5

ตาราง 4.5 ผลการวิเคราะห์จากสมการถดถอย : การวางแผนมีบุตร

	ความต้องการมีบุตรในอนาคต (2)		ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย (3)	
	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
กลุ่มอายุ (อ้างอิง : 15-19 ปี)				
- 20-24 ปี	0.31	0.26	-0.30	0.37
- 25-29 ปี	0.77 ***	0.26	-0.80 **	0.39
- 30-34 ปี	0.75 ***	0.27	-0.71	0.45
- 35-39 ปี	0.51 *	0.29	-0.34	0.51
- 40-44 ปี	-0.48	0.30	-0.83	0.57
อายุแรกสมรส	0.03 ***	0.01	-0.05 ***	0.018
จำนวนบุตรที่มี (อ้างอิง : ไม่มีบุตร)				
- มีบุตร คน 1	-0.92 **	0.36	1.16 **	0.57
- มีบุตร คนขึ้นไป 2	-3.15 ***	0.57	0.29	0.98
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	-0.03	0.02	-0.05 **	0.02
อัตราพึ่งพิงในครัวเรือน	0.10	0.09	0.29 **	0.12
ระดับการศึกษา (อ้างอิง : ประถมศึกษา)				
- มัธยมศึกษา	0.38 *	0.21	-0.58	0.44
- ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	0.58 **	0.25	-0.52	0.46
เขตการปกครอง (กลุ่มอ้างอิง: นอกเขตเทศบาล)				
- ในเขตเทศบาล	-0.41 ***	0.15	0.17	0.19

	ความต้องการมีบุตรในอนาคต (2)		ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย (3)	
	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
ความมั่งคั่งครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง : ยากจนมาก)				
- ยากจน	-0.02	0.30	0.50	0.43
- ปานกลาง	-0.32	0.29	0.74	0.47
- ร่ำรวย	-0.21	0.29	0.43	0.41
- ร่ำรวยมาก	-0.04	0.32	0.42	0.45
ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง : ภาคกลางรวมกรุงเทพฯ)				
- เหนือ	0.30 ***	0.10	0.17	0.15
- ตะวันออกเฉียงเหนือ	0.61 ***	0.09	0.13	0.14
- ใต้	0.99 ***	0.09	0.23 *	0.12
ปีการสำรวจ (อ้างอิง : ปี 2555)				
- ปี 2559-2558	-0.41 ***	0.14	0.45 **	0.19
จำนวนบุตรที่มี#กลุ่มอายุ				
- มีบุตร 1 คน#20-24 ปี	0.06	0.31	-0.40	0.47
- มีบุตร 1 คน#25-29 ปี	-0.40	0.30	-0.48	0.47
- มีบุตร 1 คน#30-34 ปี	-0.62 **	0.31	-1.07 **	0.50
- มีบุตร 1 คน#35-39 ปี	-1.16 ***	0.33	-1.54 ***	0.55
- มีบุตร 1 คน#40-44 ปี	-1.38 ***	0.36	-0.91	0.62
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#20-24 ปี	0.51	0.55	1.94 **	0.97
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#25-29 ปี	-0.43	0.52	0.76	0.87
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#30-34 ปี	-0.67	0.53	-0.16	0.89
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#35-39 ปี	-1.56 ***	0.55	-0.74	0.91
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#40-44 ปี	-1.63 ***	0.56	-0.40	0.96
จำนวนบุตรที่มี#ระดับการศึกษา				
- มีบุตร 1 คน#มัธยมศึกษา	0.10	0.25	0.74	0.47
- มีบุตร 1 คน#ปริญญาตรี	0.00	0.29	0.97 *	0.51
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#มัธยมศึกษา	-0.48 *	0.27	0.98 **	0.50
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ปริญญาตรี	-0.57	0.35	1.51 ***	0.58
จำนวนบุตรที่มี#เขตการปกครอง				
- มีบุตร 1 คน#ในเขตเทศบาล	0.25	0.18	0.12	0.22
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ในเขตเทศบาล	0.19	0.21	-0.07	0.29

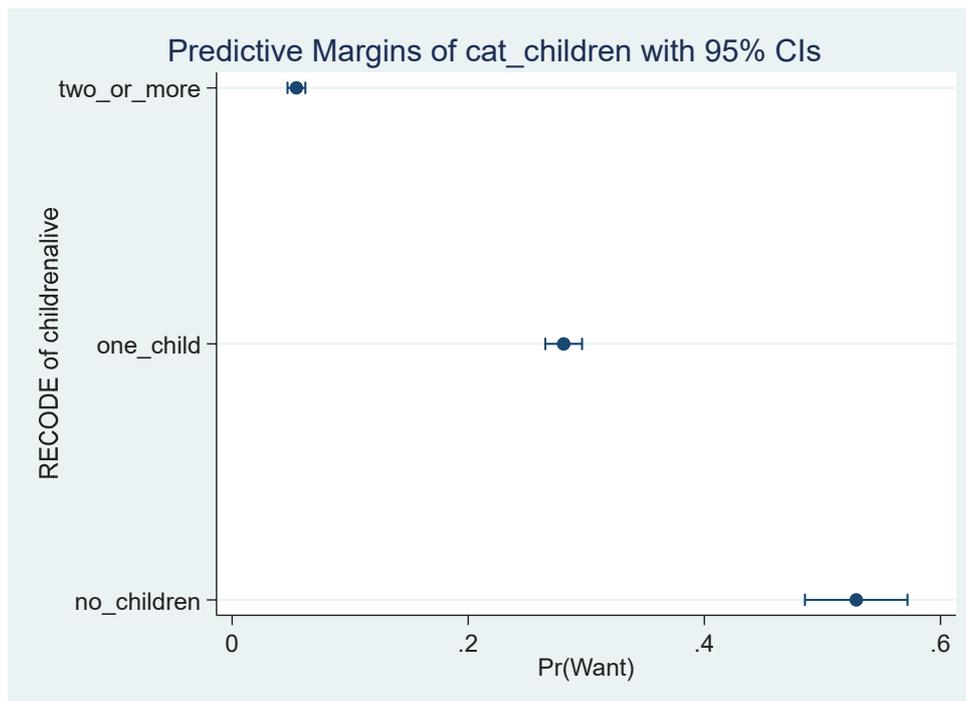
	ความต้องการมีบุตรในอนาคต (2)		ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย (3)	
	Coef.	Std. Err.	Coef.	Std. Err.
จำนวนบุตรที่มี#ความมั่งคั่งครัวเรือน				
- มีบุตร 1 คน#ยากจน	-0.09	0.34	-0.64	0.48
- มีบุตร 1 คน#ปานกลาง	0.25	0.32	-1.11 **	0.50
- มีบุตร 1 คน#ร่ำรวย	0.30	0.33	-0.67	0.45
- มีบุตร 1 คน#ร่ำรวยมาก	0.13	0.36	-0.85 *	0.48
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ยากจน	0.30	0.39	-0.51	0.66
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ปานกลาง	0.82 **	0.37	-1.09 *	0.66
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ร่ำรวย	0.71 *	0.39	-1.05 *	0.63
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ร่ำรวยมาก	0.84 *	0.44	-0.99	0.68
จำนวนบุตรที่มี#ปีการสำรวจ				
- มีบุตร 1 คน#ปี 2558-2559	0.32 *	0.16	-0.47 **	0.22
- มีบุตร 2 คนขึ้นไป#ปี 2558-2559	0.66 ***	0.19	-0.25	0.28
ค่าคงที่	-0.75 **	0.34	3.73 ***	0.58
<i>N</i>	27,794		4,809	
<i>(Pseudo) R2</i>	0.32		0.14	

4.3 การมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรในแต่ละกลุ่มประชากร

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่าการมีบุตรและการวางแผนการมีบุตรมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มประชากร ไม่ว่าจะเป็นจำนวนบุตรที่มีแล้ว อายุ ที่อยู่อาศัย ระดับสถานะทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษา ในส่วนนี้จึงจะนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้เห็นความแตกต่างจำแนกตามกลุ่มประชากร

4.3.1 จำนวนบุตรที่มีแล้ว

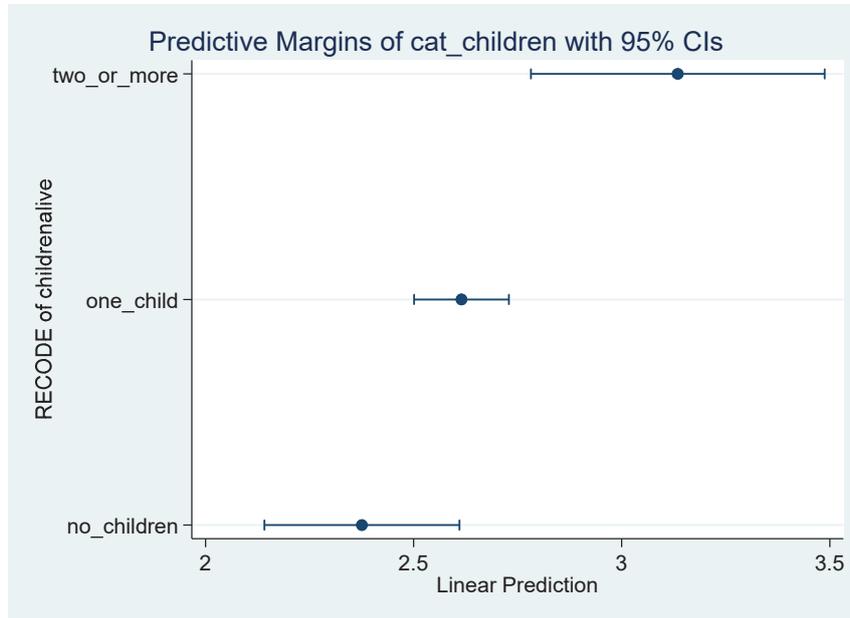
ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนเรื่องการมีบุตร คือจำนวนบุตรที่มีแล้ว สำหรับผู้หญิงที่ยังไม่มีบุตร จะมีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตมากที่สุด ตามด้วยกลุ่มที่มีบุตรแล้วหนึ่งคน ส่วนผู้ที่มีบุตร 2 คนหรือมากกว่าจะมีโอกาสต้องการมีบุตรในอนาคตน้อยที่สุด (ดูรูป 4.1)

รูป 4.1 ความต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามจำนวนบุตรที่มีแล้ว

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติก

ในด้านระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ผู้ที่ยังไม่มีบุตรและต้องการมีบุตรในอนาคต มีแนวโน้มที่ต้องการรอคอยสั้นที่สุด และระยะเวลาการรอคอยนี้เพิ่มขึ้นตามจำนวนบุตรที่มี (รูป 4.2)

รูป 4.2 ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรของผู้ที่ต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามจำนวนบุตรที่มี

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้น

สำหรับผู้ที่ยังไม่มีบุตร

ในด้านสาเหตุนั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้หญิงที่ยังไม่มีบุตร เหตุผลที่อยากมีบุตรจะเป็นด้านจิตใจเป็นหลัก คือ คิดว่าการมีบุตรจะช่วยเติมเต็มชีวิตครอบครัวให้สมบูรณ์ ทำให้ครอบครัวมีความสุขมากขึ้น

“จริง ๆ รู้สึกว่าคำว่าครอบครัวมันก็คือคำว่า พ่อ แม่ ลูกอยู่แล้ว คิดว่ามันจะเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ คือ พ่อ แม่ ลูก ช่วงเราเด็ก ๆ คิดว่าครอบครัวเราอบอุ่นมาก ๆ พ่อ แม่ พี่สาว เราเรารู้สึกว่าเรา happy มาก ๆ ตรงนั้นมันเป็นความทรงจำที่ดี พอพ่อกับแม่เราเสีย ตอนที่เราอายุสักประมาณ 13-14 เราก็เหมือนเรารู้สึกว่าเราต้องการคำว่าครอบครัวอยู่ ซึ่งวันหนึ่งถ้าเราจะมีครอบครัว เราก็อยากจะมีครอบครัวที่มีสมบูรณ์แบบ ทุกคนอะนะ ทุกคนก็ต้องคิดแบบนั้น ครั้งหนึ่งในชีวิตเราเพศแม่แล้วเนี่ย เราก็อยากมีความรู้สึกที่เรารักใคร่ได้แบบไม่มีเงื่อนไข แล้วก็รู้จักกับคำว่าแม่จริง ๆ คือเราตั้งท้อง เลี้ยงลูก ได้ใช้ชีวิตความเป็นแม่ ได้ดูแลลูก ได้ดูแลสามี”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 37 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

อีกประเด็นที่เป็นเหตุผลที่ผู้หญิงที่ยังไม่มีบุตรอยากมีบุตร คือ การมีบุตรเพื่อมาช่วยสืบทอดสกุล ไม่อยากให้สกุลของตัวเองต้องจบในรุ่นตัวเอง อยากให้มีลูกหลานมาสืบทอด หรือมาเป็นทายาทในการดูแลกิจการที่ได้สร้างเอาไว้ด้วย จึงอยากมีบุตรในอนาคต ตัวอย่างคำพูดที่เกี่ยวข้อง เช่น

“ไม่กลัวการอยู่คนเดียวหรือการไม่มีเพื่อนนะ แต่มันก็คิดว่าคงไม่ถึงไม่มีคนเลี้ยงนะ แต่มันก็คงไม่มีใครอยู่ให้เราพูดถึงในอนาคต คือลูกมันไม่ได้เกิดมาเพื่อที่จะเลี้ยงเรานะ แต่ว่านามสกุลหรือตระกูลนี้มันจะหมด เราคิดอย่างนี้ เราคิดว่าความเป็นครอบครัวหรือความเป็นเรานั้นจะหมด ส่วนเรื่องที่จะไม่มีคนมาเลี้ยงเรา เราจะตายไปคนเดียวเราไม่ได้คิดตรงนี้เลยเพราะว่าเราไม่ได้คิดว่าลูกจะมาเลี้ยงเราด้วยซ้ำ แต่อยากให้อันหนึ่งข้างหน้าเรามีลูกมีหลานที่พูดถึงได้ว่าเรามีที่มาอย่างนี้”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 35 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“อย่างแรกก็คงเป็นการสืบสกุลของเรา นั่นคืออย่างแรกที่เราคิดอ่านะ [...] ไม่รู้ว่ามันนับเรื่องการดูแลธุรกิจต่อจากเราหรือเปล่า นับรวมกับการสืบสกุลใหม่ ก็อาจจะเป็นส่วนหนึ่ง ก็อยากให้เราดูแลธุรกิจที่บ้านต่อจากเรา ถ้าเขาสามารถทำได้ ก็ประมาณนี้”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

ในขณะที่ผู้หญิงที่ยังไม่มีบุตร เหตุผลที่ไม่ต้องการมีบุตรเลย เป็นเพราะความต้องการส่วนตัว มองว่าปัจจุบันชีวิตมีความสุขดีแล้ว การเห็นประสบการณ์จากคนรอบข้าง และความคิดเห็นว่าสภาพแวดล้อมสังคมไม่เหมาะสมกับการมีบุตร

“ไม่อยากมีค่ะ เพราะตอนนี้มีความสุขมากพอแล้ว เรารักอิสระ และเราทั้งคู่ไม่ได้ชอบเด็กค่ะ [...] เรามีความรู้สึกว่าเรามีความสุขกันอยู่แล้ว เราไม่จำเป็นต้องไปแบ่งความสุขนี้ให้กับใคร”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“เป็น sense ส่วนของเราทั้ง 2 คน เพราะก่อนแต่งงานเคยทำงานเลี้ยงเด็กมาก่อน ส่วนแฟนเขาเคยเลี้ยงหลาน เราไม่ได้เกลียดเด็กแต่คิดว่าถ้าจะต้องเลี้ยงในระยะยาวเราจะมาเลี้ยงแบบที่ ๑ ขว้าง ๑ ไม่ได้ แต่เราต้องเลี้ยงแบบจริงจัง พอเราแต่งงานแล้วเห็นเพื่อนมีลูกแล้วเราไม่เอาดีกว่าเพราะเราเห็นเพื่อนเขาเครียดไป เหนื่อยไป ดูแล้วรู้สึกว่าจะไม่ชอบค่ะ”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“เป็นความคิดของทั้ง 2 คน ที่ไม่อยากมีลูก ความคิดนี้เป็นมาตั้งแต่ก่อนแต่งงานทั้งคู่ เพราะว่า หนึ่ง ไม่อยากมีห่วงเพราะสังคมสมัยนี้ไม่เหมือนสังคมสมัยที่เรายังเป็นเด็ก [...] สมัยเด็กเวลาที่อยู่บ้านต่างจังหวัดถึงคนข้าง ๑ บ้านจะไม่ใช้ญาติที่รู้จักกันแต่ก็สามารถฝากให้เขาช่วยดูแลลูก ๑ ไม่จำเป็นต้องมีรั้วรอบขอบชิด ไม่จำเป็นต้องมีสัญญาณกันขโมยติดบ้าน”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 40 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“จริง ๆ อันนี้มันก็เป็นอีกอันที่ไม่อยากให้มี เพราะว่าจริง ๆ เราอยากคาดหวังว่าให้เขาได้ดีเนอะ มีการศึกษาที่ดี มีอาชีพการงานที่ดี ก็ประมาณนี้ ก็คือทั่วไปแหละ ให้เขาสามารถพึ่งพาตัวเองได้เลี้ยงตัวเองได้ แต่พอตอนนี่เรามาดู เด็กคนที่ดีมันก็มี แต่คนไม่ดีมันก็เยอะ ไม่รู้ว่าเราจะเลี้ยงดีหรืออย่างไรก็แล้วแต่ เด็กเกเรก็เยอะ ก็เลยไม่รู้ว่าจะถ้าเรามีลูกขึ้นมาจริง ๆ มันไม่ใช่ว่ามันจะดีตลอดมันก็อาจจะไม่ดีก็ได้ ก็เลยเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผสม ๆ กัน”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 34 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ต้องดูเรื่องความปลอดภัยและเรื่องการศึกษามาอันดับหนึ่ง เรื่องการศึกษาเราเห็นเด็กต้องมาเรียนพิเศษวันจันทร์-ศุกร์ เสาร์-อาทิตย์ ก็ยังต้องมาเรียน รู้สึกว่าความพยายามของพ่อแม่ และเด็กมีมากเกินไปหรือเปล่านั้นกับสิ่งที่ต้องทำแบบนั้น ทำไมการเรียนแค่นั้นยังไม่พอ ทำไมการแก่งแย่งเพื่อเข้าโรงเรียนมันถึงได้มากขนาดนั้น หรือโรงเรียนต้องมาขอค่าแป๊ะเจี๊ยะมากมายขนาดนี้ ซึ่งในสมัยเรานั้นไม่มี”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 40 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

สำหรับผู้ที่มีบุตรแล้ว 1 คน

สำหรับผู้หญิงที่มีบุตรแล้ว 1 คน เหตุผลหลักที่ต้องการมีบุตรเพิ่มเติม คือ ต้องการให้บุตรมีเพื่อน คอยเป็นเพื่อนเล่น เป็นที่ปรึกษา คอยดูแลซึ่งกันและกัน เป็นต้น บางกรณีไม่ได้ตั้งใจตั้งแต่ต้นว่าต้องการมีบุตรอีก แต่ได้เปลี่ยนใจภายหลังว่าอยากมีเพิ่มเติม ด้วยเหตุผลว่าต้องการให้บุตรมีเพื่อน

“ตอนแรกก่อนที่จะมี ตั้งใจว่าจะมีคนเดียว แต่ ณ ตอนนี้ อยากมีอีก 1 คน เพราะตอนนี้เขาโตแล้วเป็นเด็กในบ้านคนเดียว แล้วที่บ้านก็ไม่มีเด็กเลย แต่เขาก็เหมือนไม่มีเพื่อนเล่น [...] แล้ว เขาก็มีความต้องการที่อยากจะมีน้อง ไม่ใช่แบบว่าไม่อยากมี”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“อยากมีจะ อีกคนนึงเพื่อให้เขามีเพื่อนเล่นกัน ดูแลกัน”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 36 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

ปัจจัยด้านการเงินถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลในเชิงลบในการตัดสินใจเรื่องการมีบุตรในอนาคต โดยจากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มที่มีบุตรแล้วจะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการเงินมากในการตัดสินใจว่าจะมีบุตรเพิ่มหรือไม่ในอนาคต เนื่องจากกลุ่มผู้ที่มีบุตรแล้วจะมีประสบการณ์และทราบถึงรายละเอียดในการเลี้ยงบุตรว่าจะมีค่าใช้จ่ายด้านใด เป็นจำนวนเท่าไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องค่าเล่าเรียนที่เป็นค่าใช้จ่ายก้อนใหญ่ที่สุด คนที่มีบุตรแล้ว 1 คน จึงไม่อยากมีเพิ่มเติมเพราะอาจไม่สามารถให้สิ่งที่ดีที่สุดกับลูกได้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในด้านคุณภาพของบุตรที่มากขึ้น

“เราไม่สามารถใช้ชีวิตที่เป็นของเราเองได้ เราไม่สามารถพาไปเขาไปเที่ยวไหนต่อไหนได้ เพราะเราเอาไปทุ่มให้กับค่าเทอมของลูกทั้งหมด จึงมีลูกคนเดียวก็ได้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 33 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ไม่อยาก (มีลูกอีก) เพราะว่าสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน คือเรามีความต้องการให้ลูกเรียนโรงเรียนอินเตอร์ ขนาดระดับชั้นพีเค ค่าเทอมปีละ 450,000 บาท เทอมละ 200,000 บาท/

เทอม จึงคิดว่าเราเลี้ยงลูกคนเดียวให้ดีที่สุดไปเลย ถ้ามี 2 คน แล้วต่อไปค่าเทอมมันแพงขึ้น เราอาจจะต้องจ่ายค่าเทอมปีละ 2,000,000 บาท เราไม่ไหว”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 33 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ถ้าแบบการเงินของเรา ความพร้อมของเราดีมากก็อาจจะมีอีกคนนึงได้ แต่อาจจะไม่เกินมากกว่าสามคน เพราะว่าใช้เยอะ ค่าการเรียนหนังสือทุกวันนี้เหมือนจะเพิ่มมากขึ้นการเรียนก็แพง แล้วหนูเรียนอยู่ตอนนี้ยังต้องจ่ายเยอะอยู่เหมือนกัน ยิ่งเรียนสูงมันก็ยังมีค่าใช้จ่ายอะ”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 19 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

“คำว่าพร้อมคือยังงั้นไหม้ย๊ งานต้องอยู่ตัวกว่านี้ แล้วสภาพแวดล้อมสังคมเป็นยังไง เศรษฐกิจตอนนี้เป็นไง เพราะเรารู้สึกว่าระบบการศึกษาไทยมันค่อนข้าง...ถ้าจะเอาดีอะ ค่าใช้จ่ายมันก็จะแพง แล้วค่าใช้จ่ายเด็กก็จะสูงมากเลยทุกวันนี้ เราก็เลยเหมือนลั้งเล เบรก ๆ ไว้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ตอนนี้ลูกสาวอยู่เตรียมอนุบาลอะ ก็อยู่แบบโรงเรียนไทยทั่วไปเลย เหมือนฝากเลี้ยงมากกว่า [...] พี่ว่าโอเคนะ แต่เวลาไปคุยกับเพื่อนก็แบบหวั่นไหวเหมือนกัน เพราะว่าเพื่อน ๆ พี่ก็จะแบบส่งลูกเรียนอินเตอร์ โรงเรียนแบบอิตีพี แบบโรงเรียนทางเลือกก็สารพัดไปเลยอะ แล้วก็รู้ว่าลูกเราพัฒนาอ่อนกว่าจริง ๆ รู้สึกเห็นได้ชัดแบบลูกสาวเนี่ยนับ 1 ถึง 10 ยังนับผิดนับถูกอยู่เลย ซึ่งบางคนแบบสองขวบนับได้ถึงร้อยก็มีนะ แต่พี่รู้สึกว่า เออ มันก็ไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญอะไร พี่ว่าเรื่องที่ดีกว่าจะไม่มีอีกคนนึง ด้วยเรื่องหนึ่งคือ financially ในเมืองไทยอะไม่ support ให้การมีลูกอย่างมีคุณภาพได้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

ปัจจัยเรื่องข้อจำกัดด้านเวลา เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ที่มิบุตรแล้วลังเลในการจะมีบุตรอีกคน

“คือเราจะเล่าก่อนว่า ทุกวันนี้เราเลี้ยงลูกเองหมดเลย ตั้งแต่เข้านอน ตื่นนอน อาบน้ำ กินข้าว ไปส่งโรงเรียน ขับรถเองหมดทุกอย่าง [...] แล้วมันมาชนกับเรื่องงานด้วย มันก็ทำให้เรารู้สึกเหมือนว่ามันไม่เต็มที แล้วสามีเองก็เหมือนแบบเลี้ยงไม่ค่อยได้ เล่นได้อย่างเดียว มันกลายเป็น

ว่าภรรยาที่จะตกที่แม่เยอะ แล้วงานด้วยไง คนงานเราอีก ก็เลยรู้สึกว่ามันเหมือนถูกแย่งซีน มันไม่ค่อยเต็มที่ สมมติตอนเย็น...ลูกกลับมาต้องทำการบ้านไข่ม้อย ก็เหนื่อย เราก็เหนื่อยจากงานแล้วอะ เลยรู้สึกว่าถ้ามีอีกคนมันคงต้องปรับตัวเองมากกว่านี้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“คือมันเปลี่ยนแปลงตรงที่ พอเริ่มมีลูก...จริง ๆ มันก็ไปในทางบวกนะ ครอบครัวมันก็ถูกเติมเต็ม แต่มันมาชนกับปัจจัยธุรกิจ ก็คือเรื่องเงินนั่นแหละ เราก็เริ่มทำงานเยอะขึ้น เพราะฉะนั้นมันเลยต้องเลือกว่าเอาลูกหรือเอางาน แล้วเราก็แอบรู้สึกผิดสัก ๆ เพราะว่ามันเหมือนให้ลูกไม่เต็มที่”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“พ่อแม่ต้องมีเวลาให้เด็ก แบบมีเวลาที่จะ engage เด็กให้มีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวอะไรแบบนี้ คือที่อะ zero มาก ๆ แทบจะไม่มีเลย ไซ้ เนี่ยแบบนี้ สมมติเด็กปิดเทอมก็เพื่อนพี่พา ลูกไปต่างประเทศ ไปต่างจังหวัด พี่ก็สวนรถไฟจ้า ห้างบิ๊กซีแถวบ้านอะไรแบบนี้ ทุกวันนี้มีเวลาว่าง 2 ชั่วโมงต้องเร่งพาไปเล่นตุ้หยอดเหรียญอะไรอย่างนี้ซึ่งมันรู้สึกว่ามัน crap มากกับคุณภาพชีวิต เออแล้วก็กินก็กินไม่ดี เหมือนพี่ไม่สามารถเป็นแม่ที่เพอร์เฟกได้อะ แบบตั้งแต่เกิดมาอะ [ชื่อลูก] เกิดมาอะ พี่เคยทำกับข้าวให้ [ชื่อลูก] กินแค่นั่นเดียวในชีวิตสามขวบของ [ชื่อลูก] อะ ที่เหลือคือซื้อกินอะไรแบบนี้ ซึ่งมันแยอะ”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ตอนที่เริ่มต้น เด็กกว่านี้ หน้าที่การงานน้อยกว่านี้ คิดว่าอย่างน้อยก็ต้องมี 2 คน คนเดียวเหมือนน้อยไป เมื่อ 6-7 ปีที่แล้วเท่าอายุ [ชื่อลูก] ยังไม่ได้ทำงาน หน้าที่การงานยังได้มาถึงตอนนี้ เรายังรู้สึกว่าเรามีเวลาให้ครอบครัวมากกว่านี้ เรามีเวลาให้ลูกได้ มีลูกอีกคนได้สบาย ๆ ตอนที่ [ชื่อลูก] แล้วคิดว่าทั้งช่วงไม่นานก็จะมีอีกคนหนึ่งได้ พอเลี้ยงไปดูแลไปสักพัก ด้วยหลายอย่าง ๆ โดยเฉพาะหน้าที่การงานทำให้เราเปลี่ยนความคิด ถ้ามีลูกอีกคนหนึ่งอาจจะทำให้ไม่สามารถดูแลเค้าได้ดี ไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็เลยคิดว่าคนเดียวก็ได้ เราดูแลเขาให้ดีไปก่อนเป็นคน ๆ ไป ที่ทำให้เปลี่ยนความคิดว่าน่าจะมีคนเดียว ถ้ามีอีกก็ม่ออยากทำงานแบบนี้แล้ว ที่ไม่มีเวลาให้ครอบครัว”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 34 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

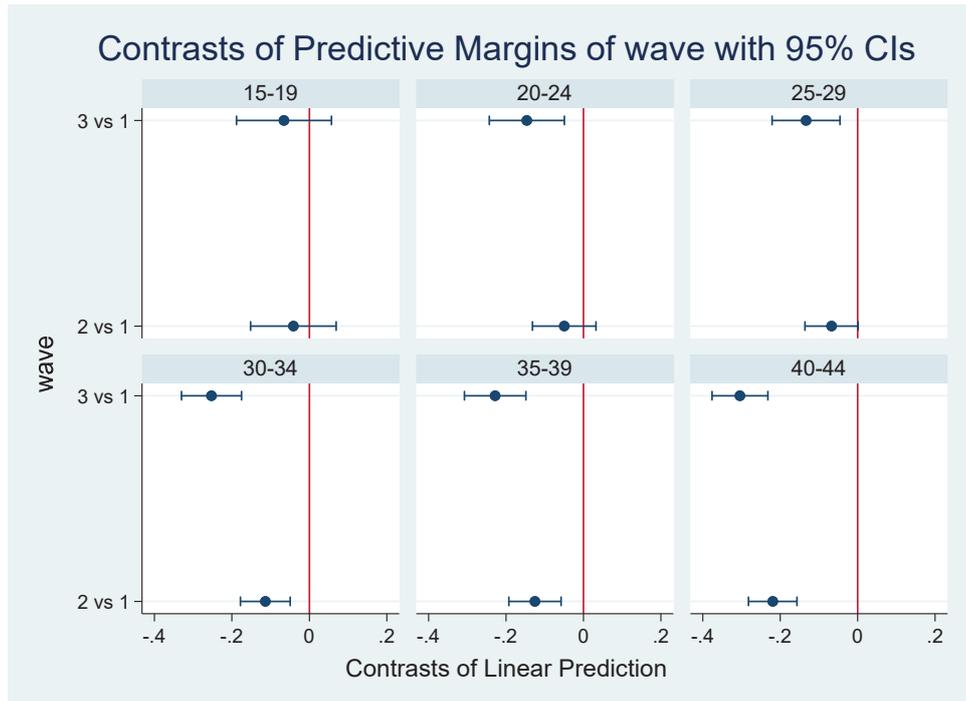
นอกจากนี้แล้ว จากการสัมภาษณ์พบว่า ความคิดเห็นจากคนรอบข้าง โดยเฉพาะจากครอบครัวตนเองและครอบครัวสามี เป็นปัจจัยที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการวางแผนมีบุตร ในบางกรณี ตัวผู้หญิงเองไม่ได้อยากมีบุตร/มีบุตรเพิ่มเติม แต่จากแรงกดดันของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงพิจารณาการมีบุตรได้ ดังนั้น การวางแผนเรื่องมีบุตร จึงไม่ใช่เพียงความคิดเห็นของคู่สามีภรรยาเท่านั้น

“เราค่อนไปทางไม่ยอมมีแล้ว แต่ว่าเราถูกไซโคทุกวันเลยนะ เพราะว่าญาติฝั่ง [ชื่อสามี] เขาจะมองว่าแบบ...ต้องมีนะ ต้องมี แต่ฝั่งแม่เราเอง ไม่...คือบ้านสามีเขาจะเงินจ๋า เขาต้องมีอยู่แล้ว เขาต้องมองว่าจะต้องมีลูกอีก เพราะลูกต้องมีพี่น้อง แต่จริง ๆ ถามว่าเราเข้าใจเหตุผลเขาไหม เราเข้าใจ เพราะเราก็คือเป็นลูกที่มีพี่น้องเหมือนกัน”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

4.3.2 กลุ่มอายุ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า หากพิจารณาตามกลุ่มอายุ ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จากการสำรวจในปี 2548-2549 จนถึงปีการสำรวจ 2558-2559 ทุกกลุ่มอายุ (ยกเว้นกลุ่มอายุน้อยสุด 15-19) สตรีมีจำนวนบุตรน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มอายุ 30 ปีขึ้นไป ที่เห็นแนวโน้มลดลงของจำนวนบุตรที่มีตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา (รูป 4.3)

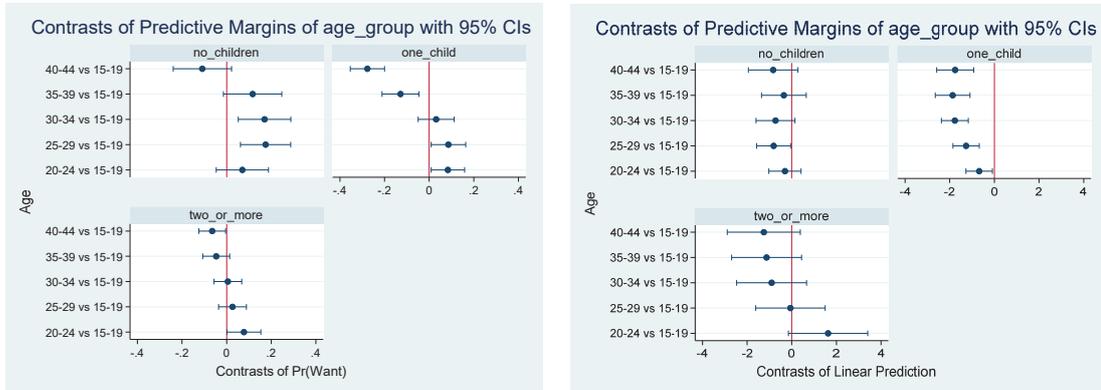

รูป 4.3 ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตามอายุ ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้น

สำหรับความต้องการมีบุตรในอนาคต พบว่ากลุ่มอายุ 15-19 ปี มีแนวโน้มไม่ยอมมีลูกเลย (เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุ 25-29 ปี และ 30-34 ปี) และถ้าหากมีลูกแล้ว 1 คน พบว่า อายุ 20-29 ปี เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มอยากมีคนที่ 2 มากที่สุด (เปรียบเทียบกับกลุ่มอายุ 15-19 ปี) ในขณะที่กลุ่มผู้หญิงที่อายุมากกว่า 35 ปี มีแนวโน้มต้องการมีบุตรคนที่ 2 น้อยที่สุด (เปรียบเทียบกับกลุ่มอายุน้อย 15-19 ปี)

สำหรับระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ผู้หญิงวัย 25-29 ปีที่ยังไม่มีบุตรมีระยะเวลาที่ต้องการรอคอยน้อยที่สุด (เมื่อเทียบกับกลุ่ม 15-19 ปี) ส่วนกลุ่มที่มีบุตรแล้ว 1 คนและต้องการมีอีกในอนาคต กลุ่มที่ต้องการรอคอยนานสุดคืออายุ 15-19 ปี (รูป 4.4)

รูป 4.4 ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยระหว่างประชากรต่างกลุ่มอายุ

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติกและเชิงเส้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

สำหรับสาเหตุในการอยากมีบุตร/ไม่อยากมีบุตร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบความแตกต่างระหว่างสตรีในแต่ละกลุ่มอายุดังนี้

สำหรับผู้ที่อายุน้อย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าพ่อแม่มีอิทธิพลต่อการวางแผนเรื่องการมีบุตรค่อนข้างมากสำหรับกลุ่มที่อายุน้อยและยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ โดยผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยังอายุน้อยจะมองว่าพ่อแม่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ จึงค่อนข้างยึดความคิดเห็นของพ่อแม่ในการวางแผนการมีบุตรของตนเอง

“เขาก็อายุยังน้อย อยากให้มีอีกคนหนึ่ง [...] เคื่อบอกว่าคนเดียวมันน้อยเกินไป เขาบอกว่าอยากให้มี 2 คน แล้วก็ให้ทำหมันเลย”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 21 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด การศึกษาระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย)

การเก็บข้อมูลครั้งนี้ มีกรณีที่เด็กผู้หญิงอายุไม่ถึง 20 ปีแล้วเกิดตั้งครรภ์ในวัยเรียน ทำให้พ่อแม่ของเด็กผู้หญิงรายนี้ ตัดสินใจให้เด็กทั้งคู่แต่งงานกันตามประเพณี และให้ยุติการตั้งครรภ์ (ทั้งที่เด็กผู้หญิงไม่ต้องการยุติการตั้งครรภ์) และกลับไปเรียนให้จบก่อนค่อยคิดเรื่องการมีบุตร ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงอีกกรณีที่พ่อแม่มีอิทธิพลต่อการมีบุตร

“...ที่บ้านก็พาไปเอาออก เพราะว่าให้เรียนก่อน...ก็เสียใจค่ะ แต่ว่าเขา (พ่อแม่) อยากให้เรียนก่อน [...] ก็คุย (กับสามี) ว่า ยังไม่มีลูกตอนนี้ แต่ให้เรียนจบก่อน”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 16 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

นอกจากนั้น ผู้หญิงที่อายุต่ำกว่า 20 ปี มองว่าตนยังไม่ควรจะมีบุตร หรือมีบุตรเพิ่ม ซึ่งกลุ่มนี้คือกลุ่มที่มีครอบครัวในวัยเรียนนั่นเอง ยังไม่มีอาชีพ และเงินเดือนที่มั่นคง หรือยังไม่รู้สึกมั่นใจในความสัมพันธ์กับสามี ทำให้ยังไม่อยากมีบุตร หรือมีบุตรเพิ่มในตอนนี้อย่างไรก็ตาม การให้รู้สึก “พร้อม” มากกว่านี้ก่อน ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ผู้หญิงอายุน้อยมีระยะเวลาที่ต้องรอคอยในการมีบุตรนานกว่ากลุ่มอายุอื่น

“ยังไม่มีลูก แต่ให้เรียนจบปริญญาตรีก่อนแล้วค่อยมี”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 16 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

“หลังเรียนจบ และมีงานทำ”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 19 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

สำหรับผู้สูงอายุ

สำหรับกลุ่มที่อายุมากกว่า 30 ปี ประเด็นสำคัญจะเป็นเรื่องสุขภาพ และความห่างของอายุตนและอายุบุตร ทำให้ในหลายกรณีมองว่าถ้าหากอายุเริ่มมากขึ้นไป ก็จะตัดสินใจไม่มีบุตรแล้ว อย่างเช่นในกรณีต่อไปนี้ ที่มีบุตรแล้ว 1 คน ซึ่งโดยส่วนตัวคิดว่าจะมีหรือไม่ก็ได้ ไม่ได้มีการวางแผนอย่างชัดเจนในเรื่องการมีบุตร แต่มีในใจว่าหากอายุเกิน 35 จะไม่มีบุตรเพิ่มเติมแล้ว เพราะกลัวว่าจะส่งผลต่อคุณภาพของลูกในด้านความสามารถในการเลี้ยงดูในอนาคต

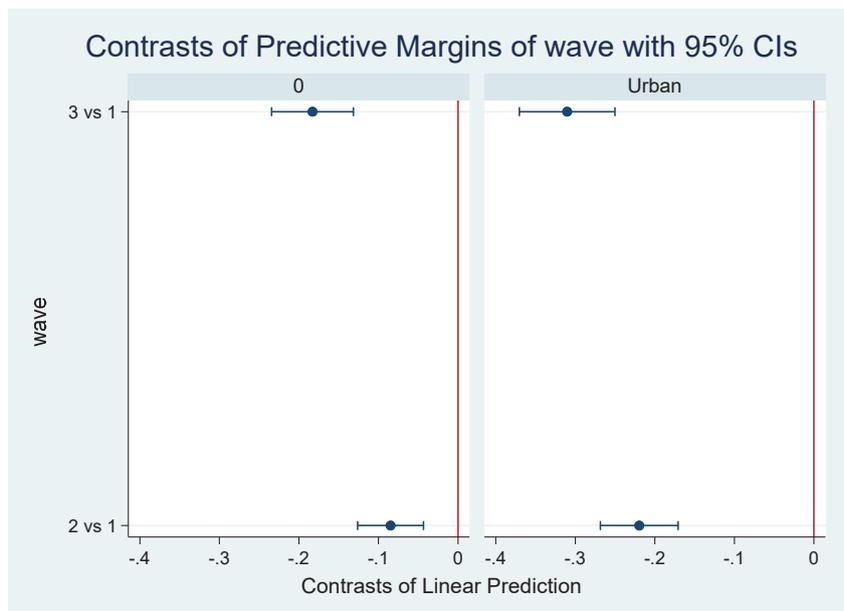
“เราเหมือนมีก็ได้ไม่ มีก็มีคนเดียวไปก่อน แต่น่าจะเอนเอียงมาทางฝั่งที่ว่าน่าจะมียคนเดียวแล้วละ เกิน 35 ก็ไม่เอาแล้ว อายุเยอะแล้ว ห่างกับลูกเยอะมากเกิน ลูกอายุ 20 เราไป 60 กว่า

ถึงเวลานั้นลูกยังไม่จบเลย เราแก่แล้ว เราดูแลเค้าไม่โอเค เรายังสงสารเค้า แล้วถ้าเกิดเราไม่อยู่ แล้วอายุเค้ายังน้อย มองเรื่องคุณภาพชีวิตลูกไว้ล่วงหน้า”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 34 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

4.3.3 เขตที่อยู่อาศัย

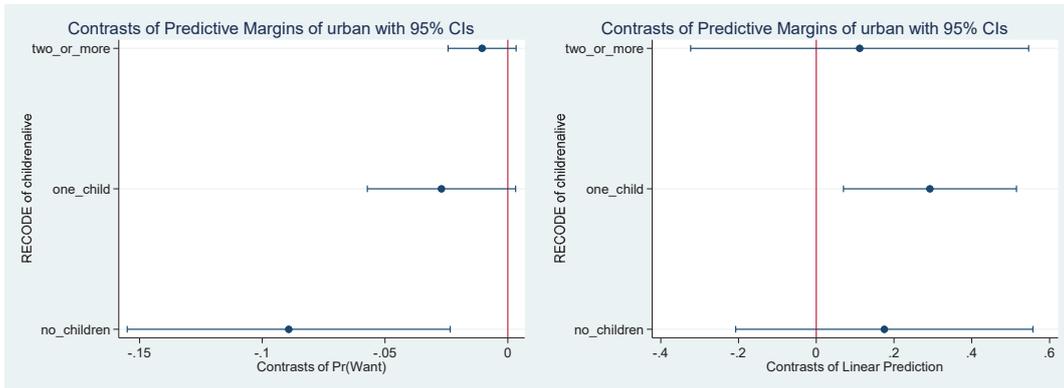
หากจำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย พบว่าจำนวนบุตรที่มีของผู้หญิงทั้งในและนอกเขตเทศบาล มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา โดยพบความแตกต่างตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา โดยผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีแนวโน้มมีจำนวนบุตรลดลงเร็วกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (4.5)

รูป 4.5 ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้น

สำหรับความต้องการมีบุตรในอนาคตและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย พบความแตกต่างระหว่างผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล โดยพบว่าผู้หญิงที่อยู่ในเมืองมีแนวโน้มไม่ยอมมีบุตรเลยมากกว่า และถ้าต้องการมีบุตรคนที่ 2 คนในเขตเทศบาลต้องการรอคอยนานกว่า

รูป 4.6 ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยระหว่างประชากรตามเขตที่อยู่อาศัย

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติกและเชิงเส้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของที่อยู่อาศัยที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้หญิงที่อยู่ในเขตเมืองมองว่า ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันมีประชากรหนาแน่น มีความเป็นเมืองมากเกินไป ส่งผลให้สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการเลี้ยงเด็ก ซึ่งเป็นปัจจัยชะลอให้ผู้หญิงยังไม่ มีบุตรในตอนนี

“มันก็เป็นหมู่บ้านแบบ townhome แต่บ้านของแฟนเนี่ยเค้าก็จะซื้อสองหลังติดกันไปเลย แต่ที่นี้ มันอยู่โซนทางแบร์ริง ออกไปทางสมุทรปราการ คือมันค่อนข้างประชากรหนาแน่น คนเยอะมาก ภายในหมู่บ้าน สภาพแวดล้อมมันอึดอัด เราารู้สึกว่ามันไม่มีต้นไม้ ไม่มีธรรมชาติ ถ้าเราจะมีลูก เราจะต้องอยู่สภาพแวดล้อมที่ไม่เครียด แต่เราก็ต้องเข้าไปลองอยู่ก่อนว่าเราโอเคมั๊ย หรือไม่โอเค พอเราลองเข้าไปอยู่แล้วเราก็รู้สึกว่า เออ มันไม่ใช่” “คือเพราะว่าในบ้านนั้น ในหมู่บ้าน สภาพแวดล้อม สังคมที่อยู่อาศัย มันไม่เหมาะที่จะเลี้ยงเด็กคนนึง”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ก็ที่ว่าสภาพสังคมมันแออัด หนึ่งความปลอดภัยน้อย สองถ้าเป็นใช้ชีวิตแบบชนชั้นกลางที่แบบเดินถนน มันมีทั้งมลพิษ อาชญากรรม ลักพาตัวเด็ก สารพัดอะ แล้วเดินตกท่ออะ ง่าย ๆ เลย รถเฉี่ยว เดินไปอารีร์รถเฉี่ยวได้ง่ายๆเลย แล้วก็เชื้อโรค ของที่กิน อากาศแล้วก็เรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยนะ”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยในกรุงเทพฯ และปริมณฑล การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

ในทางตรงข้าม ผู้ที่อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด ความต้องการมีบุตรอาจมาจากค่านิยมที่มองว่าการมีบุตรจะเป็นการเติมเต็มครอบครัวให้สมบูรณ์ และยังสามารถเป็นเพื่อนยามแก่เฒ่า ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าความคิดเหล่านี้ยังมีอยู่ในผู้ที่อาศัยอยู่ในต่างจังหวัดมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

“ถ้ามีครอบครัว ลูกก็เป็นสิ่งสำคัญก็อยากมีลูก เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ แต่งงานแล้วก็อยากมีลูก”

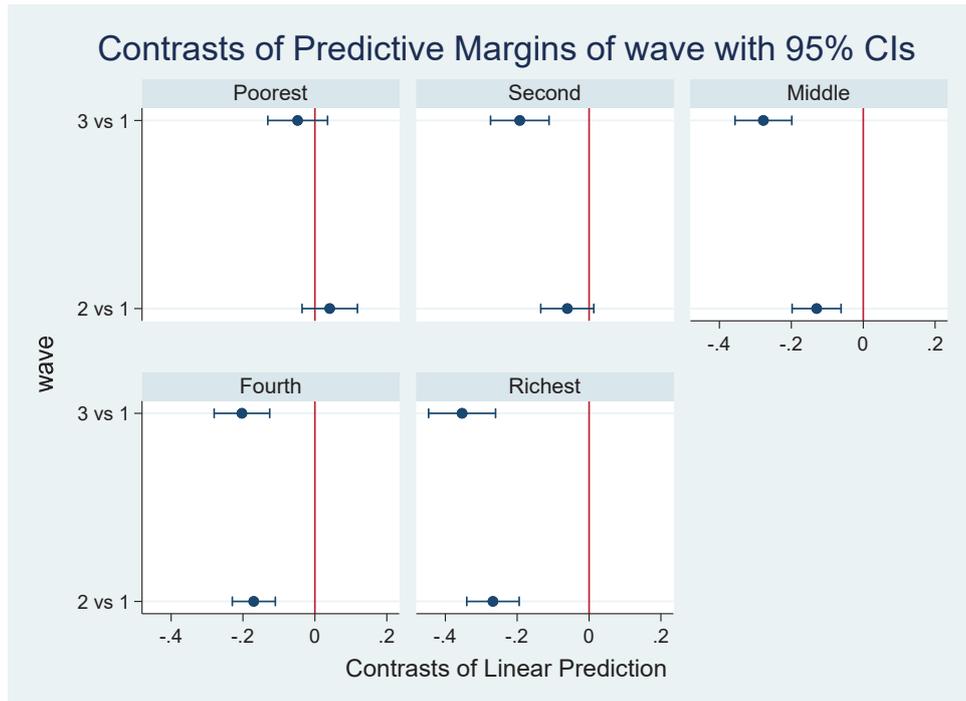
(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 34 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“เหมือนเวลาเราแก่ไปเพื่อเขาจะดูแลเราได้ เราแก่ไปตัวคนเดียวเราก็ไม่มีใคร”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 19 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

4.3.4 สถานะทางเศรษฐกิจ

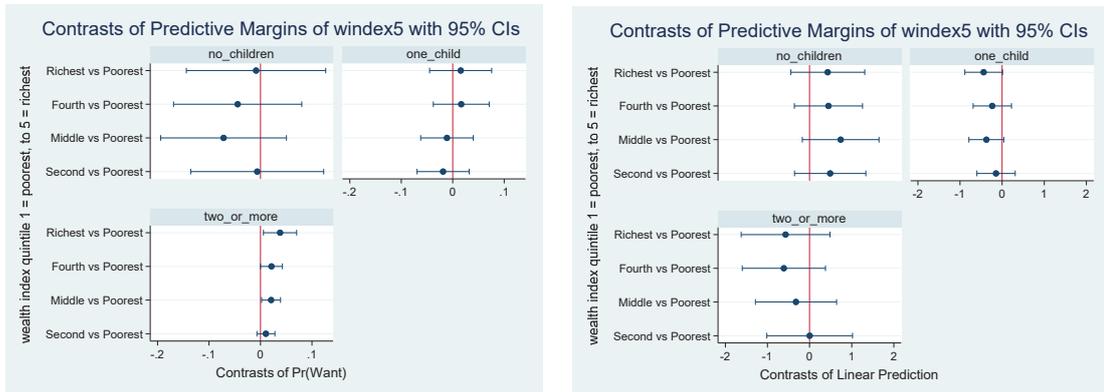
ในด้านสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่าทุกกลุ่มเศรษฐกิจมีแนวโน้มมีบุตรลดลงในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ยกเว้นกลุ่มที่ยากจนที่สุด ที่ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างปีการสำรวจ ในขณะที่กลุ่มที่อยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจกลาง ร่ำรวย และร่ำรวยมาก มีแนวโน้มลดลงที่รวดเร็วตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา (รูป 4.7)

รูป 4.7 ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตามระดับสถานะทางเศรษฐกิจ ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้น

สำหรับกลุ่มผู้หญิงตามสถานะทางเศรษฐกิจ ไม่พบความแตกต่างในเรื่องความต้องการมีบุตรในอนาคตมากนัก โดยเฉพาะหากผู้หญิงยังไม่มีบุตรหรือมีบุตรเพียงคนเดียว แต่หากมีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป กลุ่มที่ฐานะร่ำรวยที่สุดมีแนวโน้มต้องการมีบุตรอีกมากกว่ากลุ่มที่ฐานะยากจนสุด ในส่วนของระยะเวลาที่ต้องการรอคอย ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ

รูป 4.8 ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยระหว่างประชากรแต่ละสถานะทางเศรษฐกิจ

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติกและเชิงเส้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

ปัจจัยด้านสถานะทางเศรษฐกิจ ส่งผลโดยตรงต่อทรัพยากรที่มีในการดูแลบุตร ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าเรื่องเงินเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ยังไม่ยอมามีบุตร โดยเป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจัยด้านการเงินเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในทุกสถานะทางเศรษฐกิจต้องคิดหนักเรื่องการมีบุตร ไม่ใช่เพียงผู้หญิงที่อยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจที่ยากจนเพียงเท่านั้น แต่ผู้หญิงที่อยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจที่ร่ำรวยเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ ที่ไม่พบความแตกต่างในด้านความต้องการมีบุตรของคนแต่ละระดับเศรษฐกิจ

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรเพิ่มขึ้นตามรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทย หากมีรายได้สูงหมายถึง สามารถมอบโอกาสที่ดีกว่าให้กับบุตร ผ่านการให้ศึกษาที่มีคุณภาพกว่า การรักษาพยาบาลที่ดีกว่า ประสบการณ์ชีวิตที่มากกว่า การพาไปท่องเที่ยว และการพาไปเรียนพิเศษเสริมทักษะรอบด้าน ดังนั้น การมีสถานะทางเศรษฐกิจสูง จึงหมายถึงค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรที่สูงตามไปด้วย เนื่องจากพ่อแม่ต้องการหยิบยื่นสิ่งที่ดีที่สุด ที่ตนเองสามารถจะจ่ายได้ให้กับบุตร

สำหรับผู้ที่สถานะทางเศรษฐกิจต่ำ:

“ทุกวันนี้มันก็อยาก (มีลูก) แต่คิดที่เรื่องเงินอย่างเดียวเลย มันก็เลยยังไม่พร้อม”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 20 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

“หนูก็ทำงานทำที่มันมั่นคงมากที่สุด เพราะลูกเราเข้าโรงเรียนเราจะได้มีเงินส่งลูก แล้วถ้ามี
อีกคนเราจะได้ไม่ต้องลำบากเหมือนตอนนี้ที่ต้องให้คนอื่นช่วยอยู่ แม่ก็ช่วยส่งด้วย เราก็
อยากส่งเอง”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 18 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

“ที่แรกก็อยากมี แต่กลัวว่าถ้าเกิดมีลูกอีกคนหนึ่งแล้วเราต้องหยุดทำงาน แพนหาตั้งค์คน
เดียวมันจะไม่ไหวอะ ก็เลยต้องหยุดคิดไปก่อน”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 21 ปี อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย)

สำหรับผู้ที่สถานะทางเศรษฐกิจปานกลาง:

“ว่าเรื่องเงินมันจะพร้อมที่จะเลี้ยงเขามั้ย คือแค่รู้สึกว่ ถ้ามีปั๊ป ค่าใช้จ่ายมัน infinity มัน
อาจจะมาเมื่อไหร่ก็ได้ เราก็ไม่รู้ว่าต้องเตรียมเผื่อไว้เยอะมาก ก็เลยยึดเวลาไปก่อน ไม่ต้องรีบ”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

สำหรับผู้ที่สถานะทางเศรษฐกิจสูง:

“แต่ว่าก็พื้รู้สึกว่ามัน consume เวลาของอิสรภาพเราไปเยอะ แล้วก็ป็นในทาง financial
ด้วยนะ หมายถึงว่าอย่างนี้ พื้จะส่งเข้าโรงเรียนอะคือไม่มีทางเลยถ้าพื้ไม่เอาเงินของธุรกิจ
ซึ่งพื้เป็นคนดูแลธุรกิจ คือในธุรกิจอะได้เงินเดือนนึงน่าจะเป็นล้าน หลายแสนอะไรแบบนี้”

แต่ที่รู้สึกว่ามันต้องกันไว้เพื่อไปทำธุรกิจ จะเอาเงินธุรกิจมาส่งลูกเข้าโรงเรียนอินเตอร์แพง ๆ อะ จริง ๆ มันก็ทำได้แหละแต่ความรู้สึกว่ามันก็ไม่ make sense”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 36 ปี รายได้สูง อาศัยในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ค่าเล่าเรียนของลูกคนแรกสูง (ส่งลูกเรียนโรงเรียนนานาชาติ) กังวลเรื่องการศึกษา เลย
ต้องหาโรงเรียนดี ๆ ให้ลูก ซึ่งก็แพง”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“คำว่าพร้อมคือยังงั้นๆ งานต้องอยู่ตัวกว่านี้ แล้วสภาพแวดล้อมสังคมเป็นยังไง เศรษฐกิจ
ตอนนี้เป็นไง เพราะเรารู้สึกว่าระบบการศึกษาไทยมันค่อนข้าง...ถ้าจะเอาดีอะ ค่าใช้จ่ายมันก็
จะแพง แล้วค่าใช้จ่ายเด็กก็จะสูงมากเลยทุกวันนี้ เราก็เลยเหมือนลั้งเล เบรก ๆ ไว้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“เด็กสมัยนี้มีปัจจัยเรื่องหนึ่งคือการเจ็บป่วยมันมีค่าใช้จ่าย มีต้นทุน โรงเรียนค่าเทอมก็แพง พอ
เป็นการรักษาเราจะพาไปนอนโรงพยาบาลรัฐก็ไม่ได้ ก็ต้องทำประกันให้ลูก ปีหนึ่งก็พาไปหมื่น
สองหมื่น มันมีต้นทุนเยอะขึ้นกับเด็กหนึ่งคน เรื่องพวกนี้แหละเป็นอุปสรรคในการตัดสินใจที่
จะมีมีอีกคน เป็นปัจจัยภายนอกเพิ่มขึ้นไปอีก [...] เราไม่ได้อยากมีลูกคนเดียวนะ แต่พอวัน
หนึ่งที่เรามีแล้ว เรารู้แล้วว่าถ้าการมีลูกหนึ่งคนมันเกิดอะไรขึ้นบ้าง ไม่ใช่แต่เรื่องค่าใช้จ่าย มัน
มากกว่านั้นการเป็นห่วง การดูแล พอโตมาเป็นการเรียน ทุกอย่าง พอเราจะมีอีกคนเลยคิด
หนัก ยิ่งถ้าจ๊อบอยู่ในเมืองด้วยจะคิดว่าการไม่มีลูกเป็นลาภอันประเสริฐเพราะค่าใช้จ่ายทั้งนั้น
เราไม่ได้เลี้ยงลูกแบบตาสีตาสายสมัยก่อนที่โตมากินปลากระป๋อง ปลาเค็ม แต่เสาร์อาทิตย์ต้อง
พาไปเที่ยว เราก็อยากให้ลูกไปเปิดหูเปิดตา เรียนรู้ ปิดเทอมก็ต้องหาที่เที่ยวให้ลูก ปีนี้ไปไหน
แล้ววันหนึ่งที่มีอีกคนขึ้นมา บ้านตะไทย ”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 34 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรที่สูงแล้ว คู่สามีภรรยาหลายกรณีที่มีพ่อแม่ที่ต้องดูแล จึงมีภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องรับผิดชอบสูงอยู่แล้ว ทำให้ส่งผลต่อการวางแผนมีบุตร เช่นเดียวกันกับการมีค่าใช้จ่ายกับบุตร ที่เป็นประเด็นสำหรับคนในทุกสถานะทางเศรษฐกิจ

“แต่เรา 2 คนนี้ก็ยังมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบบ้านของตนเอง หมายถึงครอบครัวของตัวเอง เราก็ต้องดูแลพ่อแม่ ทางแฟนก็ต้องดูแลพ่อแม่เหมือนกัน แล้วก็ยังมีเรื่องที่พ่อแม่สบาย ก็มีค่าใช้จ่ายตรงนั้นเยอะ”

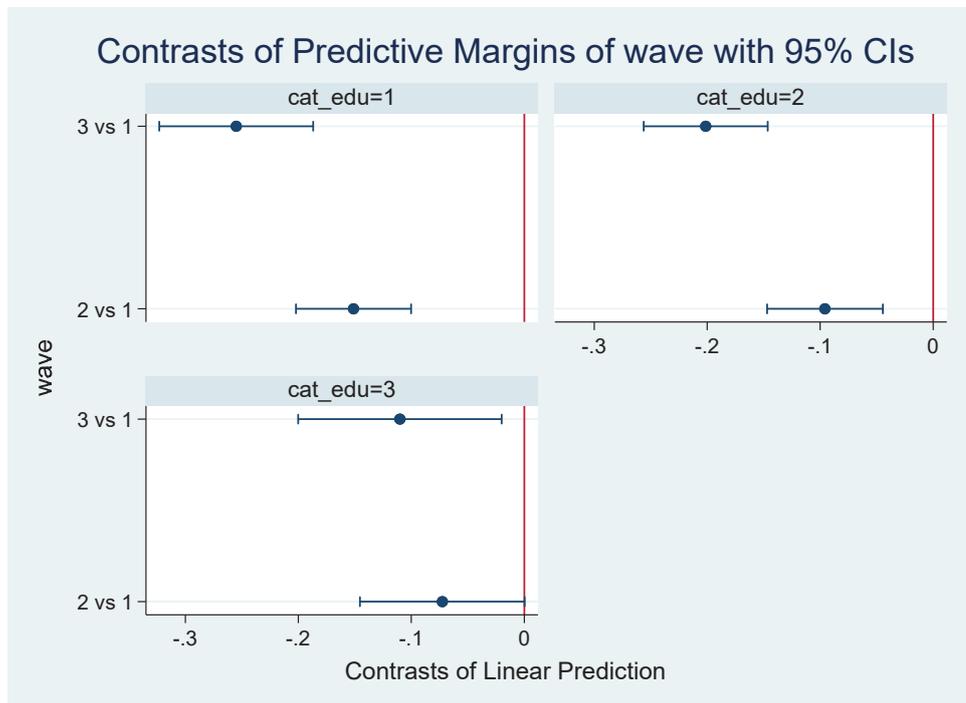
(ยังไม่มีบุตร อายุ 34 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

“ทั้งตอนนั้นและตอนนี้ ความ support จากครอบครัวคือเราต้องเป็นคนให้เงิน คือไม่ได้รับเงินอะ คืออยู่ในช่วงวัยที่ไม่ได้รับเงินจากบ้านแล้ว แต่ว่าต้องให้เงินเดือนกับพ่อแม่ทุกเดือน ก็คือถ้าการ support กับเขาคือเค้ารับหลาน ซื้ของเล่นให้บ้าง แต่ด้วย routine เราต้องหาเงินส่งให้”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 32 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

4.3.5 ระดับการศึกษา

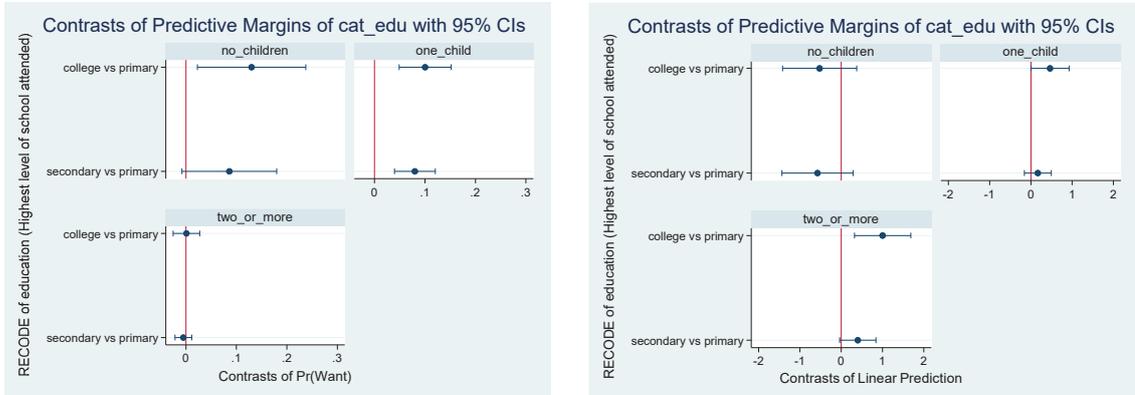
ในด้านระดับการศึกษาของผู้หญิง พบว่า ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ทุกกลุ่มระดับการศึกษามีแนวโน้มมีบุตรลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ที่มีการลดลงของจำนวนบุตรอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา ในขณะที่ผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูง คือระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน แต่ไม่รวดเร็วเท่ากลุ่มผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า (รูป)

รูป 4.9 ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่มีในแต่ละปีการสำรวจ จำแนกตามระดับการศึกษา
ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

ในด้านความต้องการบุตรในอนาคต พบว่าผู้หญิงที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตมากกว่าผู้หญิงที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา กลุ่มผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีแนวโน้มต้องการบุตรคนที่สองต่ำที่สุดในระดับการศึกษาทั้งหมดที่ได้พิจารณา

ถึงแม้ว่าผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตสูงกว่าคนที่การศึกษาน้อยกว่า แต่ระยะเวลาที่ผู้หญิงระดับการศึกษาสูงต้องการรอคอยในการมีบุตรคนถัดไปนานกว่า (รูป 4.10)

รูป 4.10 ความแตกต่างของความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยระหว่างประชากรในแต่ละระดับการศึกษา

หมายเหตุ : จากการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติกและเชิงเส้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ MICS 3, MICS 4 และ MICS 5

สำหรับกลุ่มที่มีระดับการศึกษาน้อย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก คนที่มีระดับการศึกษาน้อยมักเป็นกลุ่มที่มีรายได้ครัวเรือนน้อยด้วย จึงมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มที่ระดับสถานะทางเศรษฐกิจต่ำ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่มีระดับการศึกษาน้อยมักจะมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานะทางสังคมด้วย ที่สร้างความแตกต่างต่อความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอย เช่น ความมั่นคงของความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสามี ดังเช่นในกรณีต่อไปนี้ ที่มีปัจจัยเรื่องการเงินด้วย แต่สิ่งที่เป็นห่วงมากกว่า คือความรู้สึกมั่นใจในตัวสามี ซึ่งเป็นสามีใหม่เนื่องจากสามีคนเดิมได้เลิกกันไปเพราะไปมีคนอื่น จากประสบการณ์ในด้านความสัมพันธ์กับสามีคนแรก ทุกวันนี้จึงใช้ความระวังในการวางแผนเรื่องการมีบุตรมากขึ้น

“(ความสัมพันธ์กับแฟน) มันไม่แน่นอนอะคะ มันยังไม่แน่นอน”

โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้ ลึก ๆ ยากมีบุตรอีกคนหนึ่ง แต่ต้องการรอให้คนโตโตกว่านี้ ดูแลตัวเองได้มากกว่านี้ เพื่อจะได้สามารถช่วยดูแลน้องได้อีกแรง

“ตอนนี้(ลูก) ก็ 3 ขวบแล้ว ก็ยากให้โตช่วยเหลือตัวเองได้อะคะ 6-7 ขวบ คือว่าช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว”

(มีบุตรแล้ว 1 คน อายุ 21 ปี รายได้ต่ำ อาศัยในต่างจังหวัด การศึกษาระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย)

อีกรายหนึ่ง มีปัญหาเรื่องความมั่นคงของความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน รายนี้มีบุตรแล้ว 3 คน ทั้งๆ ที่ไม่ได้ต้องการมีมากเพียงนั้น แต่ด้วยความผิดพลาดด้านการคุมกำเนิด จึงทำให้มีบุตรแล้ว 3 คน แต่รายนี้ได้ให้เหตุผลว่าที่ไม่ได้อยากมีเพิ่มเติมเป็นเพราะว่าสามีเริ่มมีคนอื่น จึงทำให้เกิดความไม่มั่นใจในคุณภาพของครอบครัวหากมีลูกเพิ่มเติม จึงไม่ต้องการมีบุตรเพิ่มเติม

“คือฐานะเราไม่ค่อยมี แล้วอีกอยากแฟนหนูก็เกเร ก็เลยยังไม่อยากมี”

(มีบุตรแล้ว 3 คน อายุ 37 ปี รายได้ต่ำ อาศัยในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย)

อีกหนึ่งรายที่ระดับการศึกษาต่ำ ไม่ได้ต้องการมีบุตรจำนวนมาก ความต้องการแต่เดิมคืออยากมีบุตรเพียง 2 คน แต่มีความผิดพลาดในการคุมกำเนิดเช่นเดียวกันกับในกรณีก่อนหน้านี้ (ทั้งกินยาคุม และได้ทำหมันแล้ว แต่ยังหลุด) ทำให้ปัจจุบันมีบุตร 4 คน ซึ่งมากกว่าที่ตั้งใจ

สาเหตุที่ไม่ต้องการมีบุตรเกิน 2 คน เป็นด้วยเหตุผลทั้งด้านการเงิน และด้วยภูมิลำเนาเดิมเป็นคนต่างจังหวัด แต่ต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ จึงไม่สามารถเลี้ยงบุตรได้เอง จึงต้องฝากให้แม่ช่วยเลี้ยง ซึ่งตอนที่ตัดสินใจไปทำหมันเป็นเพราะแม่เริ่มบ่นว่าต้องเลี้ยงเด็กเยอะเกินไป

“ไม่ได้คุย [กับสามี] แต่ที่ตัดสินใจทำ [หมัน] เอง จะไม่เอาแล้ว ... บอก [สามี] ค่ะ บอกว่าจะไม่เอาแล้ว ไม่ไหว มันเยอะไป แล้วแม่ที่เป็นคนเลี้ยงก็บ่น”

(มีบุตรแล้ว 4 คน อายุ 37 ปี รายได้ต่ำ อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย)

สำหรับกลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง

สาเหตุที่กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงต้องการมีบุตรมากกว่า 1 คน มีสาเหตุเพราะรู้สึกว่าการมีบุตรของตนเองที่เป็นบุตรคนเดียว ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่มากเกินไป ซึ่งส่งผลต่อทั้งพัฒนาการของตัวบุตรเอง และส่งผลต่อนิสัยใจคอ เช่น จะทำให้เป็นเด็กเอาแต่ใจตัวเอง ไม่รู้จักแบ่งปัน เป็นต้น

“คิดว่าเขาน่าจะมีพัฒนาการอีกแบบนึงในเด็กวัยเดียวกันอยู่ เติบโตไปพร้อม ๆ กัน ถ้าเปรียบเทียบกับเด็กที่โตมาคนเดียว แต่ในที่สุดเราก็ไม่สามารถหนีความจริงว่าเค้าจะต้องเกิดมาท่ามกลาง คนห้อมล้อม และครอบครัวที่เยอะแยะ คือแต่เค้าเกิดมาแค่คนเดียว เขาก็จะ

แบบถูกผู้ใหญ่มามีอิทธิพลต่อเขาเกินไป แต่ถ้าเขาเกิดมามีเด็กอีกคนในวัยเดียวกัน เขาอาจจะ
อย่างน้อยมันจะได้ลดน้ำหนักลง เขาจะได้มาคุยกับพี่น้องเขา ก็คนในวัยเดียวกับเขามากขึ้น”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

สำหรับกลุ่มผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาสูง มีข้อกังวลในเรื่องปัจจัยภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพ
ของบุตรเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง มีความเชื่อว่าตนสามารถ
ควบคุมปัจจัยภายนอกได้ในระดับหนึ่ง ผ่านการเลือกสังคมที่ดีให้บุตร และความสามารถของตนเองในการ
สั่งสอนและเตรียมพร้อมบุตรให้มีภูมิคุ้มกันที่ดีในการไปเผชิญโลกภายนอก

ถาม: มีข้อกังวลอะไรบ้างในการมีลูก ถ้าไม่นับเรื่องภาวะการเจริญพันธุ์ เรื่องสุขภาพของตัวเอง
มีอะไรไหม อาจจะเป็นเรื่องการเป็นแม่คน

ตอบ: อ้อมี คือเราเป็นเด็กคือ เราเลยกลัวว่าเราจะเลี้ยงเขาออกมาได้ดีไหม เราก็มีความกังวล
ว่าเราก็ไม่ได้ perfect เราก็ไม่ได้จะเลี้ยงลูกเราออกมาให้ perfect เพียงแต่ว่าเราจะถ่ายทอด
สิ่งที่เราอยากให้เรารู้ได้ดีไหม ประมวลนี้ นั่นคือความกังวลของเราแล้วอีกอย่างหนึ่ง
ที่กังวลคือเรื่องสังคม ถ้าเราเลี้ยงลูกเรายังไง เขาก็จะซึมซับสิ่งที่เราสอนเขาอย่างนั้น แต่หลังจาก
10 ปีเขาเริ่มโตละ เริ่มมีความคิดเป็นของตัวเอง พอ 15 เขาก็จะเริ่มมีสังคมของเขา สิ่งที่เรา
กลัวคือกลัวเขาจะไปเจอคนที่ไม่ดี ไม่รู้ว่าจะเลือกเพื่อนอย่างไร เจอคนที่ชักจูงเขาไปทางที่ไม่ดี
อันนี้คือสิ่งที่เราค่อนข้างกังวล อาจจะไกลเกินนะ แต่เราแอบมีเล็ก ๆ อยู่ในจิตใจ

ถาม: แต่ก็อย่าทำเรากลัวเล็กในการที่จะมี

ตอบ: ใช่ เพราะเราคิดว่าเราก็สามารถเลือกสังคมให้เขาได้ ถ้าเขามี mind set ที่ดี เราปลูกฝัง
เขาในสิ่งที่ดี เราเป็นตัวอย่างให้เขาในสิ่งที่ดีได้ละ เขาก็สามารถเลือกได้แหละ คิดว่าอย่างนั้น
นะ

(ยังไม่มีบุตร อายุ 32 ปี รายได้ปานกลาง อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

ในส่วนของระยะเวลาในการรอคอยนั้น ผู้หญิงในระดับการศึกษามหาวิทยาลัยมีปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายอื่น ๆ ในชีวิต ที่ต้องการจะให้บรรลุก่อน จึงมีแนวโน้มที่จะยืดระยะเวลาในการมีบุตรออกไป โดยมากเป้าหมายดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นหลัก

“ตอนนั้นโฟกัสเรื่องทำงาน ก็คือทำงานในทุก ๆ วันว่าเรามีปัจจัยในการดำรงชีวิต แล้วก็สนุกกับงาน เพราะงานที่ทำมันเป็นงานที่ไม่เหมือนเดิมในทุก ๆ วัน เราจะเจอลูกค้าที่ไม่เหมือนเดิม งานเราก็จะแปลกไปในรูปแบบตามลักษณะนิสัยของลูกค้าแต่ละคน งานเราจะไม่มีความยาก ความง่ายไม่เหมือนกัน ยอดขายมันก็เป็นส่วนที่ทำให้เรารู้สึกว่า เรากระตุ้นพลังในการขายของเราอยู่ตลอดเวลา ก็เลยไม่ได้โฟกัสเรื่องการมีครอบครัวตอนนั้นเพราะคิดว่าน่าจะทำได้ ก็ยังทันอยู่ อะไรแบบนี้ ไม่ได้ซ้ำจนเกินไป อย่างที่บอกไว้ว่าแต่งปุ๊บ ถ้าอยากมีลูก อีกปี 2 ปีก็ได้เลย แต่ไม่คิดว่ามันจะเลทมาขนาดนี้”

(ยังไม่มีบุตร อายุ 37 ปี รายได้สูง อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล
การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย)

โดยสรุปแล้วพบว่า ความต้องการมีบุตรในอนาคต และระยะเวลาที่ต้องการรอคอย มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มประชากร จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณสามารถสรุปผลได้เป็นตารางดังนี้

ตาราง 4.11 ผลการวิเคราะห์ความต้องการมีบุตรในอนาคต จำแนกตามปัจจัยต่างๆ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	ผลการวิเคราะห์ ความต้องการมีบุตรในอนาคต		
	ยังไม่มีบุตร	มีบุตรแล้ว 1 คน	มีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป
อายุ	อายุ 25-34 ปี มีแนวโน้มต้องการมีบุตรสูงสุด	อายุ 20-29 ปี อยากรับมากกว่ากลุ่มอายุ 15-19 ปี อายุ 35-44 ปี อยากรับน้อยกว่ากลุ่มอายุ 15-19 ปี	ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มอายุ
เขตที่อยู่อาศัย	คนในเมืองมีแนวโน้มไม่อยากรับมีบุตรเลยมากกว่าคนในชนบท	ไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัย	ไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัย
สถานะทางเศรษฐกิจ	ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจ	ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจ	กลุ่มร่ำรวยสุดมีแนวโน้มต้องการบุตรอีกมากกว่ากลุ่มยากจนสุด
ระดับการศึกษา	คนการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีแนวโน้มต้องการมีบุตรมากกว่าคนการศึกษาระดับประถม	คนการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปและมัธยมศึกษา มีแนวโน้มต้องการมีบุตรมากกว่าคนการศึกษาระดับประถม	ไม่มีความแตกต่างระหว่างระดับการศึกษา

ตาราง 4.12 ผลการวิเคราะห์ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย จำแนกตามปัจจัยต่างๆ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	ผลการวิเคราะห์ ระยะเวลาที่ต้องการรอคอย		
	ยังไม่มีบุตร	มีบุตรแล้ว 1 คน	มีบุตรแล้ว 2 คนขึ้นไป
อายุ	กลุ่มอายุ 25-29 ปี ต้องการรีบมีบุตรมากกว่ากลุ่มอายุ 15-19 ปี	กลุ่มอายุ 15-19 ปี ต้องการรอคอยนานสุด	ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มอายุ
เขตที่อยู่อาศัย	ไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัย	คนในเมืองต้องการรอคอยนานกว่าคนในชนบท	ไม่มีความแตกต่างระหว่างเขตที่อยู่อาศัย
สถานะทางเศรษฐกิจ	ไม่มีความแตกต่างระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจ	ไม่มีความแตกต่างระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจ	ไม่มีความแตกต่างระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจ
ระดับการศึกษา	ไม่มีความแตกต่างระหว่างระดับการศึกษา	คนการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป ต้องการรอคอยนานกว่าคนการศึกษาระดับประถม	คนการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป ต้องการรอคอยนานกว่าคนการศึกษาระดับประถม

บทที่ 5

สรุปและแนวทางนโยบายเพื่อส่งเสริมการเกิดในประเทศไทย

การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ของสตรีในประเทศไทย เป็นสาเหตุประการหนึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขนาดและโครงสร้างอายุประชากรของประเทศ จากในอดีตที่อัตราการเพิ่มประชากรสูง ขณะนี้เริ่มมีอัตราการเพิ่มที่ชะลอลง และในอนาคตอันใกล้มีแนวโน้มจะติดลบ ในขณะที่สัดส่วนประชากรในวัยเด็กและวัยทำงานที่เคยสูง ปัจจุบันเริ่มเห็นแนวโน้มลดลง ในขณะที่สัดส่วนประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น

การศึกษาโครงการ “แนวทางมาตรการส่งเสริมการมีบุตรสำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างความเข้าใจถึงปัจจัยกำหนดที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตร และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตรของสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ถึง 2559 เพื่อเสนอแนวทางมาตรการและนโยบายส่งเสริมการมีบุตรที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยในปัจจุบัน

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม กล่าวคือ งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นตัวตั้ง แล้วเสริมด้วยงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ในส่วนของกรวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2548-49 (MICS 3) พ.ศ. 2555 (MICS 4) และ พ.ศ. 2558-59 (MICS 5) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของบริบทประเทศไทยในด้านการมีบุตร ทั้งในจำนวนบุตรที่มี และการวางแผนเรื่องการมีบุตรในอนาคต ได้แก่ ความต้องการมีบุตร และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการจะมีบุตร โดยศึกษาในกลุ่มสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในประเทศไทย

เนื่องจากคำถามเกี่ยวกับความต้องการมีบุตรในอนาคต และระยะเวลาที่ต้องการรอคอย มีถามในเฉพาะ MICS 4 และ MICS 5 การวิเคราะห์แบบจำลองที่ 2 และ 3 จึงใช้ข้อมูลจากสองรอบการสำรวจนี้เท่านั้น

เมื่อได้ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณแล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อเสริมความเข้าใจในสาเหตุของความหลากหลายในด้านการวางแผนการมีบุตรของประชากรกลุ่มต่างๆ โดยได้พัฒนาแนวคำถามเมื่อได้ผลเบื้องต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณ การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) 25 คน

5.1 ประเทศไทยควรส่งเสริมการเกิดมากน้อยเท่าไร?

ขนาดและโครงสร้างอายุและเพศที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรเป็นเท่าไร เป็นประเด็นที่นักประชากรศาสตร์ให้ความสนใจมาโดยตลอด เนื่องจากจะเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนนโยบายด้านประชากรได้ อย่างไรก็ตาม การหาโครงสร้างประชากรที่เหมาะสมนั้น เป็นประเด็นที่มีความท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากคำว่า “เหมาะสม” นี้ สามารถตีความได้จากหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐศาสตร์ สังคมการเมืองการปกครอง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยในโครงการ “ศึกษาประชากรที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย” ภายใต้ชุดโครงการ “นโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางประชากรของประเทศไทย” ได้หาคำตอบว่าขนาดและโครงสร้างประชากรที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรเป็นเท่าไร โดยใช้มุมมองทางประชากรศาสตร์ คือ การที่ประชากรเข้าสู่สภาพประชากรคงรูปและคงที่ (Stable and stationary population) ถือเป็นประชากรที่เหมาะสมที่สุดในทางประชากรศาสตร์ ซึ่งในการวิจัยนี้ พบว่า หากต้องการให้ประเทศไทยมีขนาดและโครงสร้างอายุประชากรที่เหมาะสมนั้น ควรให้จำนวนเกิด 700,000 ราย/ปี ในปี 2560 ลดลงจนเหลือ 660,000 ราย/ปี (อัตราเกิดประมาณ 10/1000) ในปี 2570 จากนั้นให้จำนวนเกิด/ปี คงอยู่ในระดับ 660,000 ราย/ปี ไปเรื่อยๆ ไม่ลดต่ำลงไปกว่านั้น หมายความว่าประเทศไทยจะต้องมีมาตรการให้มีคนเกิดในประเทศไทยให้ได้จำนวนไม่ต่ำกว่า 660,000 ราย/ปี

หากต้องการรักษาการเกิดในประเทศไทยให้ไม่ต่ำกว่า 660,000 ราย/ปี นั้นหมายถึงประเทศไทยจำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อส่งเสริมการเกิด หากปล่อยให้อัตราการเกิดลดลงตามแนวโน้มที่เป็นมาในอดีตพบว่า ภายในปี 2574 การเกิดของประเทศไทยลดลงจนถึงราว 660,000 ราย/ปี และจะลดลงอย่างต่อเนื่องหากอัตราเจริญพันธุ์ยังคงมีแนวโน้มลดลง

5.2 ความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในแต่ละกลุ่มประชากร

ผลการวิจัย พบว่า ความต้องการมีบุตรในอนาคตมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มประชากร กลุ่มที่คูมีแนวโน้มต้องการมีบุตรในอนาคตมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มสตรีที่ยังไม่มีบุตรอายุระหว่าง 20-34 ปี และกลุ่มสตรีที่ยังไม่มีบุตร หรือมีบุตรแล้ว 1 คนที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้นไป

เหตุผลที่ต้องการมีบุตร โดยมากเป็นเหตุผลด้านจิตใจ ที่มองว่าการมีบุตรจะช่วยเติมเต็มครอบครัว ทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ และจะทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข นอกจากเหตุผลด้านจิตใจ ยังมีเหตุผลเรื่องการสืบสกุล และกิจการของที่บ้าน

ในส่วนของกลุ่มประชากรที่มีแนวโน้มไม่ต้องการบุตร ได้แก่ กลุ่มสตรีที่มีบุตรแล้ว 1 คนที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป และกลุ่มสตรีที่ยังไม่มีบุตรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

เหตุผลของกลุ่มที่ไม่อยากมีบุตรเพิ่มเติม โดยมากเป็นด้วยปัจจัยด้านการเงินและเวลาที่มีอย่างจำกัด เนื่องจากทุกวันนี้การเลี้ยงบุตรมุ่งเน้นเรื่องคุณภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านคุณภาพสังคม คุณภาพของการศึกษา และคุณภาพชีวิตโดยรวม เช่น การมีเวลาครอบครัวที่เพียงพอ การเลี้ยงบุตรให้มีคุณภาพจึงจำเป็นต้องใช้เงินและเวลามาก หากมีมากกว่า 1 คน นั้นหมายถึงความจำเป็นในการลดคุณภาพของบุตรแต่ละคนลง

อีกประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการวางแผนการมีบุตร คือ ระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อจำนวนบุตรที่มีท้ายที่สุด การศึกษานี้ พบว่า กลุ่มที่ต้องการรอคอยนานที่สุด คือกลุ่มสตรีที่มีสมาชิกในครัวเรือนน้อย (อาจสะท้อนถึงการไม่มีคนช่วยเลี้ยงดูบุตร) มีบุตรแล้ว 1 คน สตรีที่มีอายุ 15-19 ปี สตรีอาศัยอยู่ในเขตเมือง และสตรีที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป

เหตุผลที่ต้องการรอคอยนานในการมีบุตรคนถัดไป สำหรับสตรีอายุ 15-19 ปี เป็นเรื่องความไม่พร้อมในด้านการเงิน การงาน และความมั่นคงในความสัมพันธ์กับสามี สำหรับสตรีในเขตเมืองและสตรีที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป กลุ่มนี้เมื่อมีบุตรคนแรกแล้ว พบว่า การเลี้ยงบุตรหนึ่งคนต้องใช้ทรัพยากรทั้งเงินและเวลาอย่างมาก ถึงแม้ว่าในอนาคตต้องการมีบุตร 2 คน แต่ด้วยภาระอันหนักหน่วงจึงต้องการชะลอการมีบุตรคนถัดไปออกไปก่อน

โดยรวมแล้ว ประเด็นสำคัญที่พบในการสัมภาษณ์สตรีสมรสแล้วอายุ 15-44 ปี คือ การให้ความสำคัญกับคุณภาพของบุตร ซึ่งทุกกลุ่มประชากรมีเป้าหมายในการเลี้ยงบุตรให้มีคุณภาพที่สุด การเลี้ยงบุตรให้มีคุณภาพนี้ คือ การให้สิ่งที่ดีที่สุดในร่างกายได้ข้อจำกัดของทรัพยากรทางการเงินและเวลา แนวโน้มในปัจจุบันจึงไปในทิศทางที่คนให้ความสำคัญกับจำนวนบุตรน้อยลง (ถึงแม้ในอนาคตจะคิดว่าการมีบุตรมีพี่น้องดีกว่า) แต่ให้ความสำคัญกับการเลี้ยงบุตรที่มีอยู่ให้ดีที่สุด สตรีในปัจจุบันจึงไม่เลือกการมีบุตรมากขึ้น หากนั่นหมายถึงการต้องลดคุณภาพของสิ่งที่ตนสามารถมอบให้บุตรแต่ละคน

กลุ่มผู้หญิงที่มีการศึกษาน้อย ระดับรายได้ครอบครัวต่ำ รวมถึงกลุ่มที่มีบุตรในขณะที่ยังไม่พร้อม เช่น กลุ่มแม่วัยรุ่น เป็นกลุ่มที่มีความท้าทายในการเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า อุปสรรคสำคัญในการเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพที่สำคัญของกลุ่มแม่วัยรุ่น ได้แก่ ความไม่มั่นคงของสถานภาพสมรส ความไม่พร้อมด้านการงานและการเงิน

5.3 แนวทางนโยบายในการส่งเสริมการเกิด

- ส่งเสริมสวัสดิการสำหรับครอบครัวใหม่ เช่น การมีระยะเวลาในการลาเพื่อดูแลบุตร การมีเวลาทำงานที่ยืดหยุ่น และการมีสถานเลี้ยงเด็ก

อุปสรรคสำคัญในการมีบุตร โดยเฉพาะสำหรับคนในเมือง คือ การรู้สึกที่ไม่สามารถใช้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรอย่างเพียงพอ เนื่องจากคนในปัจจุบันจำเป็นต้องทำงานนอกบ้านมากขึ้น สวัสดิการที่เพิ่มวันลาให้ทั้งพ่อและแม่ การสามารถจัดการเวลาในการทำงานของตนมากขึ้น หรือการเพิ่มทางเลือกในการฝากเลี้ยงบุตรในขณะที่ต้องทำงาน จะช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวในการจัดสรรเวลาในการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพได้

สำหรับวันลาคลอดของแม่ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรพิจารณาเพิ่มจาก 90 วันเป็น 180 วัน เพื่อให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ 6 เดือน การขยายวันลาคลอดต้องพิจารณาความเป็นไปได้ทางการเงินในเรื่องการจ่ายค่าจ้าง โดยจากตัวอย่างนโยบายของต่างประเทศ มีความหลากหลายระหว่างช่วงเวลาของการลาคลอด กับระยะเวลาของการได้รับค่าจ้าง และสัดส่วนของค่าจ้างที่ได้รับเทียบกับรายได้ปกติ ซึ่งต้องการการศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

ในส่วนของสถานเลี้ยงเด็ก ควรเน้นการเข้าถึงบริการสถานเลี้ยงเด็กที่มีคุณภาพ สำหรับทุกกลุ่มประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่รายได้ต่ำเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยอาจพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดบริการดังกล่าว

- แบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการมีบุตร โดยเฉพาะในด้านการศึกษา และค่ารักษาพยาบาล

ค่าใช้จ่ายก่อนสำคัญในการเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพ ได้แก่ ค่าเล่าเรียนและค่ารักษาพยาบาล สำหรับการศึกษาจำเป็นต้องยกระดับการศึกษาให้มีความเท่าเทียมในด้านคุณภาพมากขึ้น เพื่อให้ครอบครัวไม่จำเป็นต้องเลือกแนวทางที่ค่าใช้จ่ายสูงเกินกำลัง นอกจากนี้ ควรมี

สวัสดิการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล และเพิ่มความสะดวกสบายในการเข้าใช้บริการ สาธารณสุขของรัฐ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่กำลังตั้งครรภ์และผู้ที่มีเด็กเล็ก

นอกจากนี้ รัฐอาจพิจารณาจัดตั้งกองทุนครอบครัว เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร จะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระและช่วยบริหารจัดการเงินที่ต้องใช้ในการเลี้ยงดูบุตรจนโต การเป็นสมาชิกควรให้เป็นตามความสมัครใจ โดยสมาชิกจ่ายเงินสะสมและรัฐจ่ายสมทบในบางส่วนตามความเหมาะสม โดยควรมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระในการดูแลบุตร สมาชิกกองทุนควรได้รับสิทธิประโยชน์ เช่น ได้รับเงินชดเชยในกรณีตั้งครรภ์และคลอดบุตร เงินช่วยเหลือในการจ้างคนดูแลเด็ก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งกองทุน

○ การให้บริการปรึกษาการวางแผนครอบครัวและอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับผู้ที่มีบุตรยาก และการดูแลแม่ก่อนคลอดที่มีมาตรฐาน

ปัจจุบันมีการให้บริการทางด้านการวางแผนครอบครัวและการให้คำปรึกษาเรื่องอนามัยเจริญพันธุ์ และการดูแลแม่ก่อนคลอดจากภาครัฐอยู่แล้ว แต่มีปัญหาในการเข้าถึงบริการ เนื่องจากสถานบริการของรัฐมีผู้ใช้บริการจำนวนมาก ทำให้เกิดบรรยากาศที่แออัดแล้วต้องใช้เวลารอคอยค่อนข้างนานกว่าจะได้รับบริการ ซึ่งไม่เป็นมิตรต่อสตรีที่ตั้งครรภ์ ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจในระดับปานกลางขึ้นไปจึงเลือกไปใช้บริการจากสถานบริการของภาคเอกชน ซึ่งมีราคาแพง หากสถานบริการภาครัฐสามารถปรับการให้บริการให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น คนก็ยินดีที่จะไปใช้บริการของภาครัฐตามสิทธิของตนเองมากกว่า

การส่งเสริมการเกิดเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังนั้น นโยบายใดเพียงนโยบายหนึ่งอาจไม่ช่วยกระตุ้นให้เพิ่มการเกิดได้ แต่จำเป็นต้องมีนโยบายที่ครอบคลุมในทุกมิติให้มากที่สุด สำหรับรายละเอียดของแนวทางนโยบายที่ได้นำเสนอมานี้ จำเป็นต้องได้รับการศึกษาเพิ่มเติม ในเรื่องประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และต้นทุนที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศจากนโยบายเหล่านี้

บรรณานุกรม

- กนกวรา พวงประยงค์. แบบแผนและสถานการณ์ความต้องการมีบุตรของสตรีที่สมรสในประเทศไทย. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: 2559.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. การวิเคราะห์ด้านอุปสงค์และอุปทานของการใช้การวางแผนครอบครัว: กรณีของประเทศไทย (ปี 2527). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.
- จงจิตต์ ฤทธิรงค์, ธเนศ กิติศรีวรพันธุ์ และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. สถานเลี้ยงเด็กช่วยให้คนมีบุตรมากขึ้น (จริงหรือ?). การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 10 ประชากรและสังคม. 2557.
- จันทกานต์ ต้นเจริญพานิช. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่น: การทบทวนวรรณกรรม. เอกสารประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 7. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. 2553.
- จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และณัฐนา พวงทอง. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2557.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. ประชากรศึกษา (Population Education). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. 2544.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. ประชากรศาสตร์ สারัตถศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2543.
- ฝ่ายวิจัยและศูนย์สารสนเทศทางประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การเกิด แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์. 2558.
- มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม และรีนา ต๊ะดี. โครงการส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ. กรุงเทพฯ: 2559.
- รักชนก คชานูบาล. แนวคิดทฤษฎีด้านภาวะเจริญพันธุ์ (เอกสารประกอบการสอนวิชาแนวคิดและทฤษฎีทางประชากรและสังคม). 2556.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. 2525.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น. 2546.

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น. 2556.
- วาสนา อิมเอ็ม. (2557). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร: ไทยกับประเทศอาเซียน. นำเสนอใน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับอนาคตการพัฒนาประเทศ, โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ แอท เซ็นทรัลเวิลด์.
- ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. การได้ประโยชน์จากการปันผลทางประชากร: การศึกษาเชิงประจักษ์ระหว่างประเทศ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. 2552.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2553.
- สันทัต เสริมศรี. ประชากรศาสตร์ทางสังคม. กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์. 2541.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2560). สารประชากร พ.ศ. 2560 ปีที่ 26 เดือน มกราคม 2560. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Abroms, L. C., & Goldscheider, F. K. (2002). More work for mother: How spouses, cohabiting partners and relatives affect the hours mothers work. *Journal of Family and Economic Issues*, 23(2), 147-166.
- Ahbab Mohammad Fazle Rabbi. 2014. Factors influencing fertility preference of a developing country during demographic transition: Evidence from Bangladesh. *South East Asia Journal Of Public Health* 2014;4 (2):23-30
- Angrist, J. D., Lavy, V., & Schlosser, A. (2005). *New evidence on the causal link between the quantity and quality of children* (No. w11835). National Bureau of Economic Research.
- Aroonmanakun, W) .2002 .(Collocation and Thai Word Segmentation .In Thanaruk Theeramunkong and Virach Sornlertlamvanich, eds .*Proceedings of the Fifth Symposium on Natural Language Processing & The Fifth Oriental COCOSDA Workshop* .Pathumthani :Sirindhorn International Institute of Technology .68-75 .

- Aroonmanakun, W) .2007 .(Creating the Thai National Corpus .*Manusaya .Special Issue No.13*, 4-17.
- Aroonmanakun, W., and W .Rivepiboon) .2004 .(A Unified Model of Thai Word Segmentation and Romanization .In *Proceedings of The 18th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation*, Dec 8-10, 2004, Tokyo, Japan .205-214.
- Baker, M., & Milligan, K. (2015). Maternity leave and children's cognitive and behavioral development. *Journal of Population Economics*, 28(2), 373-391.
- Becker, G. S. (1960). An economic analysis of fertility. In *Demographic and economic change in developed countries* (pp. 209-240). Columbia University Press.
- Becker, G. S., & Lewis, H. G. (1973). On the Interaction between the Quantity and Quality of Children. *Journal of political Economy*, 81(2, Part 2), S279-S288.
- Boeckmann, I., Misra, J., & Budig, M. J. (2015). Cultural and institutional factors shaping mothers' employment and working hours in postindustrial countries. *Social Forces*, 93(4), 1301-1333.
- Budig, M. J., & England, P. (2001). The wage penalty for motherhood. *American sociological review*, 204-225.
- Budig, M. J., & Hodges, M. J. (2014). Statistical models and empirical evidence for differences in the motherhood penalty across the earnings distribution. *American Sociological Review*, 79(2), 358-364.
- Friedman, D., Hechter, M., & Kanazawa, S. (1994). A theory of the value of children. *Demography*, 31(3), 375-401.
- Henkens, K., Meijer, L., & Siegers, J. (1993). The labour supply of married and cohabiting women in the Netherlands, 1981-1989. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 9(4), 331-352.

- Johnson, S., Li, J., Kendall, G., Strazdins, L., & Jacoby, P. (2013). Mothers' and fathers' work hours, child gender, and behavior in middle childhood. *Journal of Marriage and Family*, 75(1), 56-74.
- Kahn, J. R., García-Mangano, J., & Bianchi, S. M. (2014). The Motherhood Penalty at Midlife: Long-Term Effects of Children on Women's Careers. *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 56-72.
- Kariman Nourossadat et al. 2016. Factors influencing first childbearing timing decisions among men: Path analysis. *International Journal of Reproductive BioMedicine* Vol. 14. No. 9. pp: 589-596, September 2016
- Mammen, K., & Paxson, C. (2000). Women's work and economic development. *The Journal of Economic Perspectives*, 14(4), 141-164.
- Mashara Naisoi Janet. 2016. Factors influencing fertility preferences of currently married men in Kenya. *African Population Studies* Vol. 30, No. 2, (Supp.), 2016
- McGinn, K. L., Ruiz Castro, M., & Lingo, E. L. (2015). Mums the Word! Cross-national Effects of Maternal Employment on Gender Inequalities at Work and at Home.
- Rijken J. Arieke and Liefbroer C. Aart. 2009. Influences of the family of origin on the timing and quantum of fertility in the Netherlands. *Population Studies*, Vol. 63, No. 1 (MARCH 2009), pp. 71-85
- Teachman D. Jay and Schollaert T. Paul. 1989. Economic Conditions, Marital Status, and the Timing of First Births: Results for Whites and Blacks. *Sociological Forum*, Vol. 4, No. 1, 1989
- Testa Rita Maria. 2012. The socio-economic determinants of childbearing intentions: a macro-micro European analysis. *Population Association of America 2012 Annual Meeting*
- Wills, J. B., & Brauer, J. R. (2012). Have children adapted to their mothers working, or was adaptation unnecessary? Cohort effects and the relationship between maternal employment and child well-being. *Social science research*, 41(2), 425-443.

ภาคผนวก

แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

กลุ่มที่มีลูกแล้ว

โครงการวิจัยเรื่อง ปัจจัยกำหนดความต้องการมีบุตร

และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยของสตรีสมรสในประเทศไทย ปี 2548-2559

ข้อมูลทั่วไป

1. ข้อมูลทั่วไป

เพศ

อายุ ปี

การศึกษาสูงสุด

อาชีพปัจจุบัน

จำนวนบุตร คน ลูกชาย คน ลูกสาว คน อายุ

จำนวนสมาชิกในครอบครัว (ประกอบด้วยใครบ้าง)

รายได้ครอบครัว เฉลี่ยต่อเดือน

ปัจจัยกำหนดในเรื่องความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร

2. โดยส่วนตัว ท่านอยากมีลูกหรือไม่ (เน้นที่ความต้องการเป็นหลัก)

a. อยาก เพราะอะไร?

i. ถ้าสามารถมีกี่คนก็ได้ อยากมีกี่คน อยากให้ลูกห่างกันกี่ปี เพราะอะไร

ii. ถ้าเลือกเพศของลูกได้ อยากได้ลูกผู้หญิงหรือลูกผู้ชาย เพราะอะไร

iii. ถ้าเลือกได้ อยากมีเมื่อไหร่ เพราะอะไร

b. ไม่อยาก

i. เพราะอะไร

ii.

3. สามียอยากมีลูกหรือไม่

4. พ่อแม่ท่าน/พ่อแม่สามี อยากให้มีลูกหรือไม่

5. ตอนนี้ ท่านและสามี วางแผนจะมีลูกกันอีกหรือไม่
  - a. วางแผน ปล่อยให้ทำอะไรทำให้วางแผนอยากมีลูกกันอีก (การมีลูกทำให้แผนเปลี่ยนหรือไม่)
    - i. วางแผนมีอีกกี่คน เพราะอะไร (สังเกต ว่าถ้าไม่ตรงกับความต้องการส่วนตัว ให้ถามเพิ่มว่าทำไมไม่เหมือน)
    - ii. วางแผนว่าอยากได้ผู้หญิงหรือผู้ชาย
    - iii. วางแผนอยากมีอีกเมื่อไหร่ เพราะอะไร (สังเกต ว่าถ้าไม่ตรงกับความต้องการส่วนตัว ให้ถามเพิ่มว่าทำไมไม่เหมือน)
    - iv. ท่านมีการเตรียมตัวอย่างไรในการมีลูกอีกคน
    - v. ท่านมีข้อกังวลอะไรบ้างในการจะมีลูกอีกคน
  - b. ไม่วางแผน
    - i. เหตุผลหลักเป็นเรื่องอะไร
    - ii. ท่านมีข้อกังวลอะไรบ้างในการจะมีลูกอีกคน
    - iii. มีอะไรที่จะให้เปลี่ยนใจอยากมีลูกอีกคนได้บ้างหรือไม่

นโยบายในการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย

6. เท่าที่ท่านทราบ ในประเทศไทยมีนโยบายใดบ้างที่ส่งเสริมการมีลูก
7. ท่านคิดว่านโยบายเหล่านั้นมีผลต่อการวางแผนมีลูกของท่านอย่างไร เพราะอะไร
  - a. นโยบายลดหย่อนภาษี
  - b. นโยบายเพิ่มเวลาลาคลอดของแม่
  - c. นโยบายส่งเสริมให้พ่อลาช่วยเหลือแม่
  - d. นโยบายให้เงินค่าคลอดบุตร
  - e. นโยบายเงินสงเคราะห์บุตร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเรื่องการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย

8. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรเกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย
9. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายเรื่องการส่งเสริมการมีบุตรจะส่งผลอย่างไรต่อการวางแผนการมีบุตรของท่านอย่างไร เพราะอะไร

แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

กลุ่มที่ยังไม่มีลูก

โครงการวิจัยเรื่อง ปัจจัยกำหนดความต้องการมีบุตร

และระยะเวลาที่ต้องการรอคอยของสตรีสมรสในประเทศไทย ปี 2548-2559

ข้อมูลทั่วไป

1. ข้อมูลทั่วไป

เพศ

อายุ ปี

การศึกษาสูงสุด

อาชีพปัจจุบัน

จำนวนบุตร คน ลูกชาย คน ลูกสาว คน อายุ

จำนวนสมาชิกในครอบครัว (ประกอบด้วยใครบ้าง)

รายได้ครอบครัว เฉลี่ยต่อเดือน

ปัจจัยกำหนดในเรื่องความต้องการมีบุตรและระยะเวลาที่ต้องการรอคอยในการมีบุตร

2. โดยส่วนตัว ท่านอยากมีลูกหรือไม่ (เน้นที่ความต้องการเป็นหลัก)

a. อยาก เพราะอะไร?

i. ถ้าสามารถมีกี่คนก็ได้ อยากมีกี่คน อยากให้ลูกห่างกันกี่ปี เพราะอะไร

ii. ถ้าเลือกเพศของลูกได้ อยากได้ลูกผู้หญิงหรือลูกผู้ชาย เพราะอะไร

iii. ถ้าเลือกได้ อยากมีเมื่อไหร่ เพราะอะไร

b. ไม่อยาก

i. เพราะอะไร

3.สามีอยากมีลูกหรือไม่

4. พ่อแม่ท่าน/พ่อแม่สามี อยากให้มีลูกหรือไม่

5. สรุปแล้ว ท่านและสามี วางแผนจะมีลูกกันหรือไม่

- a. วางแผน ปัจจัยอะไรทำให้วางแผนอยากมีลูกกัน
  - i. วางแผนมีกี่คน เพราะอะไร (สังเกต ว่าถ้าไม่ตรงกับความต้องการส่วนตัว ให้ถามเพิ่มว่าทำไมไม่เหมือน)
  - ii. วางแผนว่าอยากได้ผู้หญิงหรือผู้ชาย
  - iii. วางแผนอยากมีเมื่อไหร่ เพราะอะไร (สังเกต ว่าถ้าไม่ตรงกับความต้องการส่วนตัว ให้ถามเพิ่มว่าทำไมไม่เหมือน)
  - iv. ท่านมีการเตรียมตัวอย่างใดในการมีลูก
  - v. ท่านมีข้อกังวลอะไรบ้างในการจะมีลูก
- b. ไม่วางแผน
  - i. เหตุผลหลักเป็นเรื่องอะไร
  - ii. ท่านมีข้อกังวลอะไรบ้างในการจะมีลูก
  - iii. มีอะไรที่จะให้เปลี่ยนใจอยากมีลูกได้บ้างหรือไม่

นโยบายในการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย

6. เท่าที่ท่านทราบ ในประเทศไทยมีนโยบายใดบ้างที่ส่งเสริมการมีลูก
7. ท่านคิดว่านโยบายเหล่านั้นมีผลต่อการวางแผนมีลูกของท่านอย่างไร เพราะอะไร
  - a. นโยบายลดหย่อนภาษี
  - b. นโยบายเพิ่มเวลาลาคลอดของแม่
  - c. นโยบายส่งเสริมให้พ่อลาช่วยเหลือแม่
  - d. นโยบายให้เงินค่าคลอดบุตร
  - e. นโยบายเงินสงเคราะห์บุตร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเรื่องการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย

8. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรเกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมการมีบุตรในประเทศไทย
9. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายเรื่องการส่งเสริมการมีบุตรจะส่งผลอย่างไรต่อการวางแผนการมีลูกของท่านอย่างไร เพราะอะไร

IPSR-Institutional Review Board (IPSR-IRB)

Established 1985

COA. No. 2018/02-053

Certificate of Ethical Approval

Title of Project: ***Determinants of Desire and Timing for Children Among Married Women in Thailand from 2005 to 2016***

Duration of Project: ***1 year (January - December 2018)***

Principal Investigator (PI): ***Assistant Professor Dr. Manasigan Kanchanachitra***

PI's Institutional Affiliation: ***Institute for Population and Social Research, Mahidol University***

Approval includes:

- 1) Submission form***
- 2) Research proposal***
- 3) Interview guideline***
- 4) Participant information sheet***
- 5) Informed consent document***

IPSR-Institutional Review Board (IPSR-IRB) met on 22nd February 2018 and decided to issue the COA to the above project.

Signature

(Professor Emeritus Dr. Pramote Prasartkul)
Chairman, IPSR-IRB

Valid from February 22, 2018 to February 21, 2019

Remarks

- 1) Upon the completion of this project, the PI should inform the IPSR-IRB of such progress.
- 2) The PI is obliged to notify any modification of the research project to the IPSR-IRB.

IORG Number: IORG0002101; FWA Number: FWA00002882; IRB Number: IRB0001007

Office of the IPSR- IRB, Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Phuttamonthon 4 Rd.,
Salaya, Phuttamonthon district, Nakhon Pathom 73170. Tel (662) 441-0201-4 ext. 223